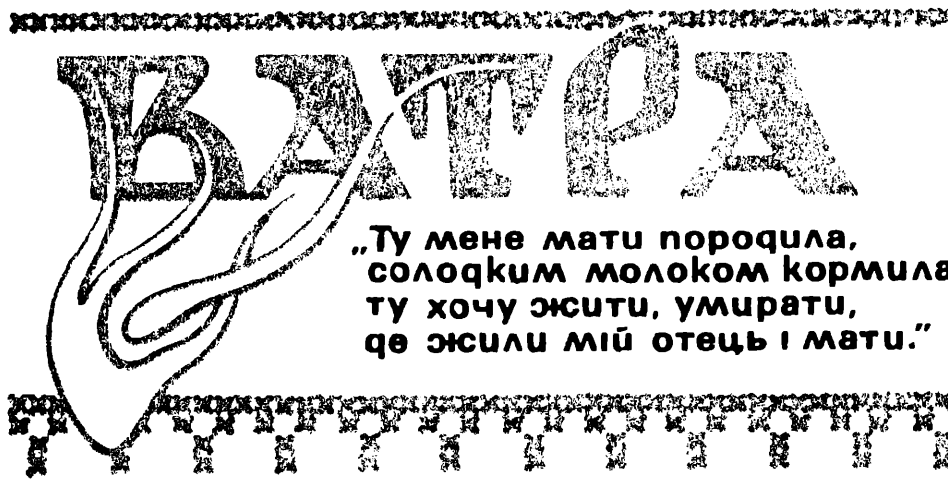

**"Ту мене мати порожила,
"солодким молоком кормила,
ту хочу жити, умирати,
де жили мій отець і мати."**

№ 1, липень 1992 р. Спеціальне видання Об'єднання лемків у Польщі
До Х-го Свята Лемківської Культури «Ватра '92», Ждиня, 24-26.07.1992 р.

ВЖЕ ДЕСЯТА!

Шановні Ватряни!

Витаємо Вас щиро і сердечно на Х-му Святі Лемківської Культури в Ждині. Десята – «Ватра '92» – постійно, вже втретє проходить в Ждині. Маємо свою власну землю – «Сім гектарів Лемківщини» – і плануємо докупити більше. Можливо за рік будемо власником 20 гектарів землі, яка має служити до побудови Лемківського Центру Культури. Роботи вже частинно розпочато. Закуплено землю, допроваджено електричне світло, обгороджено естрадове поле, побудовано провізоричну сцену, будинок каси та кавярню. Приготовлено паркінг для самоходів. Закуплено частинно будівельні матеріали. Ще цього року буде розпочата будова будинку амфітеатру, о котрім писали в минулорічній «Голосі Ватри» і «Нашому Слові» № 15 з 12.04.1992.

Будову могли ми розпочати завдяки жертводавцям, котрі переказали гроші на потребу Центрального Осередка Лемківської Культури в Ждині:

в 1990 році переказали:

1. Григорій Дубець, Глогів	35.000,- зл.
2. Михайло Шлянта, Краків	2.000,- зл.
3. Петро Сич, Мсидзижеч-Воуцехувек	35.000,- зл.
4. Михайло Донський (від Американського Допомогового Комітету Лемківщини – 2.000,- американських доларів) =	19.059.000,- зл.

в 1991 році переказали:

1. Петро Чухта, складка в США – 200 американських доларів =	1.864.000,- зл.
2. Олександр Кобаса, США	110.000,- зл.
3. Славомір Гричак, Вроцлав	30.000,- зл.
4. Юрій Сташак	100.000,- зл.
5. Петро Урбан	100.000,- зл.
6. Петро Тима – 60 американських доларів =	675.000,- зл.
7. Олег і Божена Іванусів від Об'єднання Лемків Канади – 1.395 канад. доларів =	13.372.470,- зл.
8. Петро Фецица, Краків	100.000,- зл.

в 1992 році переказали:

1. Славомір Гричак, Вроцлав	100.000,- зл.
2. Організація Оборони Лемківщини в США – 500 американських доларів =	6.780.000,- зл.
3. Об'єднання Лемків Канади – 1.000 канад. доларів =	11.275.000,- зл.
4. Василь Посипанко, Вроцлав	500.000,- зл.
5. Юрій Ковальчик з Українського допомогового комітету Організації Оборони Лемківщини чек на 3.000,- американських доларів до реалізації в нашому банківському конті в Горлицях: Bank Przemyslowo-Handlowy Oddział w Gorlicach Konto nr 324816-3971-132	

Витаєте, Ватряне!

Витаєте же мї, Вагряне,
в тїм нашім прекраснім селї,
де милом Лемковиним пахне,
де мальовничїй, зеленїй Ждїні!

Гогорічна «Ватра-92»
стєт ювілейна юж десята,
Най торжествує вона,
Як наша земля свята!

Добри, же ся лемки,
Нарешті погодили,
Так, як колїси, наши предки,
Разом «Ватру» спорядили!

Бо то вшитки наши братя,
І тоти зо «Стоваришиня»,
Што дискутували завзято,
З лемками з «Обєднаня»!

А сварка, незгода руйнує,
Она тїлько наших ворогів,
Барз дуже радус,
А вшитких лемків засмучує...

А як буде згода і єдність,
То повстанє не сїна будова,
През роботи завзятіст,
Для Лемківщини одбудови!

Там дороги, мої краєне,
Добєсїдуйтєся, єднайтєся,
І докля Вам силї станє,
Для краю, разом, трудєся!

Вгодї розквітнє Лемківщина
Гардим, пишним квітєм,
І порадуєся Україна,
Гай поможе своїм братам!

Я Вам жичу вшитким,
Весєло час на «Ватрі» провєсти,
І задоволенім, щасливім,
Домів ся вертати!

А дома всім розповісти,
Як там було на десятїй «Ватрі»,
І о нїй даштє написати,
В газетї в «Лемківській Бєсїдї»!

Михайло Дяцїзьо

Борислав, 30.ІІІ.1992 р.

Дорогі Читачі!

Передаємо Вам нашу газету «Ватра», видану з нагоди Х-го ювілейного - Свята Лемківської Культури - «Ватра '92». Це подія, яка відроджує прадідівську культуру, котра занепала після насильного виселення в акції «Вісла» лемків-українців з їх рідних Бескидів. Вже минуло 45 років, коли під наказом озброєного війська Народної Польщі змушені ми були залишити все, що мали: хати, поля, ліси, чудові церкви, споруди і все майно приватне і суспільне.

Там, на вигнанні, ми жили протягом 10-ти років розкинені між поляками і про нас ніхто не міг навіть згадувати. Призначено нас на масову польонізацію. Не дозволено нам також на богослужіння в рідному обряді.

В 1956 році розпочалися частинне політичні зміни в Польщі. Від того часу мала частина виселених почала повертати в рідні гори, але з великими клопотами. Ті що повертали, змушені були відкупувати від осадників свої, конфісковані державою господарства, будувати хати і все розпочинати від нова. Державні чинники все як могли утруднювали, щоби не допустити до повернення українців. Найскоріше мог-

(Продовження на 2 сторінці)

На «Ватрі '91» виступали ансамблі:

з України «Лісоруби», Бучач, кер. Василь Пекрик; «Жовтисеве», кер. Михайло Рой-та; «Підзамочок», Тернопіль, кер. Слабка; «Лемківська студенка», Борислав, кер. Іван Ванца; «Барви Прикарпаття», Івано-Франківськ, кер. Могошак; «Лемковина», Львів, кер. Сенько; «Монастирська», кер. Михайло Громосяк; «Покушкі музиканти»-Покушняк, Городенка; «Ридодуби», кер. Дудяк; «Капела бандуристів», Тернопіль;

з Югославії – «Жатва», кер. Микола Губан;

з Словаччини – «Карпатянин», Пряшів; «Яворина», Гориска;

з Польщі – «Лемковина», Білянка, кер. Ярослав Трохановський; «Ромси», Вроцлав, кер. Роман Мирна; «Доліна Пограду», Старий Санч; «Яворина», Кришниця.

Гості:

Воєвода новосанцівський: Війт гміни Устя Ралзік; ОУП - Рейт, Кертичак. Чех: «Наше слово» - Вербовий, Кравчук; Радіо і Телебачення Ринів - Чорнобай; Товариство «Лемківщина» - О. Чабан (Львів), В. Барна (Тернопіль), П. Пиртей (Івано-Франківськ), М. Горбаль (Київ); «Меморіал», Львів - І. Щирба; «Поклик сумління», Львів - Г. Шерба; ОЛК - О. Іванусів; ООЛ - Оленич; СРУЧ - М. Гиряк.

В підготовці Свята брали участь члени Організаційного Комітету «Ватри '91» - Є. Дзялош, П. Чухта, О. Маслей, С. Дзямба, Д. Ридзанич, П. Шафран, П. Гойсак, Т. Дубень, І. Дзямба, П. Капак, Р. Гира, В. Грабан, П. Васуля, І. Лукашин, М. Ковальський.

«Ватру '91» вели - С. Цюрик, І. Дзюбина, С. Дзялош, М. Бортняк.

Хроніка

«Лемківських ватр»

— Свята

Лемківської Культури

«Ватра '83» - перше Свято Лемківської Культури - zorganizована керівництвом ансамблю «Лемковина» 12-14 серпня 1983 р. в Чарній-Устю Руським (знімок «НС» № 30 з 23.07. 69).

«Ватра '84» (друга) - проведена також в Чарній 20-22.07.1984 р. (знімок «НС» № 30 з 22.07.89).

«Ватра '85» (третя) - zorganizована в Ганчовій 20-22.07. 1985 р. (знімок «НС» № 30 з 23.07.89).

«Ватра '86» (четверта) - перенесена до Бортного 18-20.07.1986 р. (знімок «НС» № 30 з 23.07.89).

«Ватра '87» (п'ята) - Бортне, 17-19.07.1987 року (знімок «НС» № 30 з 23.07.89).

«Ватра '88» (шоста) - Бортне, 22-24.07.1989 року (знімок «НС» №30 з 23.07.89).

«Ватра '89» (сьома) - Бортне, 23-25.07.1989 року.

«Ватра '90» (восьма) - перенесена на постійно до Ждині 15-17.07.1990 р. Була вона переломною - вперше на ній загостили ансамблі з України і Словаччини.

«Ватра '91» (дев'ята) - Ждиня, 19-21.07.1991 року.

«Ватра '90» (десята) - Ждиня, 24-26.07.1992 року. (П. Повзун)

Дорогі Читачі!

(Продовження з 1 сторінки)

да повернути частину мешканців Лосі, котрих війсьсько не виселяло, бо вони на мить раніше самі виїхали з села.

Після повернення з виїзду люди почали відновлювати культурне життя. Організували вони художні колективи, які давали концерти. Перший фестиваль лемківської пісні відбувся в Лосі 1962 року, другий - в 1963.

Великою культурною подією з виступами різних ансамблів було відкриття пам'ятника борцям з гітлерівським фашизмом в Устю Руським в 1963 р. Тоді почали діяти театральні гуртки в Новій («Лемківське весілля»), у Висовій, Зиндранові, («Братерство зброї»). Діяли ансамблі пісні і танцю в Білянці, Команчі, Грабі і Бортнім.

Перший український фестиваль відбувся в 1968 р. в Сяноці, в якому брали участь українські колективи з Польщі та з Пряшєва («Карпатянин»). Наступні фестивалі вже не дозволено організувати в рідних місцевостях. Другий відбувся вже в... Кенішні. Ті культурні імпрези можна було організувати тільки у Варшаві, Кошаїні, Сопоті.

Довгі роки культурне життя на Лемківщині підтримував ансамбль пісні і танцю «Лемковина» під керівництвом Ярослава Трохановського.

Протягом 10-ти років (1971-1980) діяв дитячий, а пізніше молодіжний художній гурток «Іскорки» в Ганчові, який заснувала і опікувалася Текля Шафран. По останнім виступі всі «іскорки» перейшли до «Лемковини».

Керівництво ансамблю «Лемковина» почало організувати «плєнерови варшатаги», називані «Ватра». В 1983 році перша «Ватра» була організована на біваковому полі між селами Чарна і Устя Руське. В тій імпрезі взяло участь не більше як 200 осіб. Щороку «Ватри» розросталися і з часом їхня назва з «плєнерових варшатагів» змінилася на «Свято лемківської культури». Щорічно на «Ватру» приходило біля 10 тисяч людей та кількадесяті різних колективів з України.

Від 1990 року «Ватра» є організована постійно в Ждині, і перейшла вона під патронат Об'єднання Лемків, котре хоче об'єднати всі лемківські групи і організації.

Об'єднання Лемків провело свій перший з'їзд 9 листопада 1991 р. в Сярах біля Горлиць, котрий вибрав керівні органи організації. Головою обрано мгр. інж. Василя Шлянту, працівника освіти. Головна Управа ОЛ співпрацює з Правлінням Товариства «Лемківщина» в Україні та його відділеннями у Львові, Івано-Франківську, Тернополі і Києві. Добре наладилася співпраця з Організацією Оборони Лемківщини в Америці та Об'єднанням Лемків Канади.

Об'єднання Лемків у Польщі є членом Світової Федерації Лемків. Є також спонсором членом ОУП та членом Гельсінського Комітету. «Лемківська Сторінка» в «Нашому Слові» буде служити ОЛ, так як «Наше Слово» служить ОУП.

Щоб поліпшити працю Головної Управи Об'єднання Лемків, покликано комісії:

Господарську - очолює мгр. Стефан Кляшник.

Культурну - голова Олег Маслей.

- Науково-освітню - керує д-р Володимир Мокляк.

- Покривлених акцією «Вісла» - голова Стефан Гладик.

Діє також Комітет вихованків «Руської Буреї» в Горлицях, ведений Михайлом Донським. Справи документації і справи фінансових розчислень веде секретар Головної Управи ОЛ інж. Петро Шафран. Справами «Ватри» керує Петро Чухта. Домівкою в Горлицях опікується Петро Ворач. Відкрита вона у вівторки від 8 до 15 години.

Бажаємо всім Вам, цього річці Ватряни, приємно провести ці три дні Свята лемківської культури в Ждині, а Читачам ватрянської газетки - вдоволення з видрукованої «Ватри».

За Головну Управу
Об'єднання Лемків:

голова - Василь Шлянта,
секретар - Петро Шафран

Про «Ватру '91» писали

Іще перед розпочатком «Ватри '91» писали в газеті „Nowiny” (№ 138 з 18.07.1991 р.): «...Od piątku do niedzieli (19-21) w Zdyni w woj. nowosądeckim, już po raz dziewiąty odbędzie się doroczne święto lemkowskiej kultury „Watra 91”... Gwoździem tegorocznej „Watry” będą jednak – jak zawsze – występy licznych zespołów kultywujących folklor lemkowski z Polski, ze Słowacji i z Ukrainy, m.in. „Karpătianyn” z Preszowa i „Lemkowyna” ze Lwowa...»

«Молода Галичина» (№ 105 з 1.08.1991 р.): **«Ватра '91»**. «(...) З усіх устодів з'їхались лемки у мальовниче село Ждіння, що в Польщі. Прибули з дітьми та внуками, аби після довгої розлуки відвідати свою прабабківську землю. У 1944-46 рр. понад 200 тисяч лемків виселено з Польщі на Україну, а тих, що залишилися після так званої акції «Вісла» навесні 1947 р. було вигнано з рідних осель на західні землі Польщі. Та сподівання польських властей на знищення лемків і їх асиміляцію не справдилися. Вони зберегли свої пісні й танці, звичаї і традиції як частина українського народу... Три дні на святі лунали самотні лемківські пісні, танці, гумор, які демонстрували ансамблі з Львівщини, Тернопільщини, Закарпаття, Югославії, Словаччини...»

(...) На жаль, під час проведення фестивалю ми відчули, що є ще в Польщі сили, які виступають проти розвитку самотніх культурних традицій лемків, намагаючись посварити їх на релігійній основі. Тому всі лемки в США, Канаді, Польщі, Словаччині, Україні повинні об'єднати свої сили для збереження самотності цієї групи українського народу». **Петро Арсенич**

«За Вільну Україну» (з 27 липня 1991 р.): **«Боже, верни нас в Лемковину...»**. «...Три дні, а гочинше доби, вирвало свято, лемківська музика, спів, танці, гумор не втихали. Бо ж з'їхалися справжні галанти, давні друзі й знайомі. І було їм про що поговорити, що згадати. – Злетілися ми на цю ватру, як птахи до гнізда з усіх устод. – каже газда із Ждінні Штефан Дзямба.

Старожил розповів мені про страшний хмару, що настигла на Лемковину в червні сорок сьомого року. То була сумнозвісна операція «Вісла». Бідний лемківський люд під вістрями багнетів змушений був за дві години залишити рідний дім і потім довгі роки поневірятись на чужині, а непокірні в концтаборах. Штефан Дзямба все це пережив і знає ціну вільного життя. Тому дуже щасливий, коли бачить так великий збір. Потроху повертаються його земляки на рідні землі, газдують.

„Ту хочу жити, умерати, де жили мій отець і мати”. Ці слова, виведені на плакаті, були своєрідним лейтмотивом фестивалю.

Про долю лемків багато говорив мій посол польського Сейму доктор Володимир Мокрий. Він порівняв цей народ з лісом, який можна ламати, але не так просто знищити.

Програма фестивалю дуже насичена. На сцені вікторини, конкурси, виступи художніх ансамблів і капелі. Серед тих хто удостоївся найбільшої симпатії публіки, були дві «Лемковини» – львівська і з Польщі».

Володимир Савчук

«Поклик сумління» (№ 40 за серпень 1991 р.): **«Куди веде лемківський слід?»**. «19-21 липня поблизу села Ждіння (РП) проводилося традиційне свято лемківської культури – IX Лемківська ватра».

Бескиди на Лемківщині вже дев'яте літо ждали-виглядали дітей своїх вигнаних.

Одразу по другій світовій війні людей їх було вигнано з рідної землі (операція «Вісла»). (...)»

За що їх вигнано? Хіба за те, що були міцні духом, що мали незгасиму любов до рідної землі, до своєї найріднішої мови, до своєї найчарівнішої пісні, легкої як вогонь перелесник. (...)»

(...) Поважний чоловік з Америки Семан Сисак (теж уродженець Ждінні) пізнав в інтелігентному поважних літ чоловікові духовного наставника, який колись вчив його на дяка. Справді отець Ярослав Водонос навчав жіночких дітей любові, доброти, стійкості духа. Він і сам стійко переніс вигнання.

(...) Вперше приїхали на «Лемківську ватру» лемки-русини з Сербії з села Кукур. Як розповів керівник ансамблю пісні і танцю «Жатва» Микола Губош, їх колектив існує з 1945 р. Змінюється склад ансамблю, змінюються керівники, а колектив живе своєю традицією.

(...) Чому не зовсім дружно сприйнятий на «Ватрі» виступ посла польського Сейму, доктора наукового працівника Ягеллонського університету, голови Української фундації св. Володимира, Мокрого, який хотів звернутися до української громади в Польщі.

(...) Їх мова (лемків – пояснення мос. ПП) звичайно різнилась від літературної української, але ж ніколи не була так польонізована, як зараз. Лемки ніколи не вважали себе поляками. Тому якось дивно прозвучала нова необразлива на перший момент дефініція «польські лемки».

Лемки, вони ж русини «русського племені діти». Це не є окрема нація чи народність, це етнічна група давнього руського, а нині українського народу. Так вважає більшість лемків.

Однак дехто з новоствореного в Лінії Товаришнина лемків та окремі польські науковці провадять іншу теорію: лемки то мішанина мов, культур, традицій, яка виникла внаслідок волюнтаризму-румуницької колонізації, а якщо дивитися у корінь, то це одна з теорій, спрямованих на асиміляцію сусіднього народу. Чи йде ця теорія на користь розвитку лемківської культури? Ми не маємо наміру давати якусь категоричну відповідь зараз, але маємо занепокоєння в середовищі самих лемків про те, що коли ситуація й надалі так розвиватиметься, як досі, то через покоління, два, лемки як етнічна група, залишаться тільки в спогадах...

То ж куди веде лемківський слід? На Бескиди, на Лемківщину, на золоту «Ватру»?

Коли би лем гуди – не мала би-м смутку», **Лариса Гупало, с. Ждіння, м. Львів**
«Наше Слово» (№ 33 з 18.08.1991 р.): **«Заява»**.

«Наше Слово» (№ 35 з 18.08.1991 р.): **«Сім гектарів Лемківщини»**. (Розмова з Миколою Горбалем народним депутатом, поетом, головою кийського Товариства «Лемківщина»): «(...) Виразніше пригадую з яким настроєм збирався на «Ватру». Вже третє літо, як я виїшов з концтабору. Мишугло і по заминулому літа через зайнятість саме на той час громадськими справами не вдалося поїхати. Цього року поставив собі на карб щоб не було мушу вирватися... Активісти місцевої лемківської громади купили тут сім гектарів цього гірського куточка, щоб

«Українське слово» (№ 2622 з 5.07.1992 р.), що виходить у Парижі, надрукувало інформацію, в якій читаємо:

«Ідеолог русинізму
– канадський проф. П. Магочі
– агент чехословацької
Державної таємної безпеки

Чеська нецензурна газета «Руде право», починаючи з 13-го числа липня цього року, розпочала друкувати прізвиська колишніх агентів та співпрацівників Державної таємної безпеки Чехо-Словаччини. (...) Серед оприлюднених прізвиськ агентів (...) в 14-му числі газети «Руде право» 1992 р. аж три рази наведено прізвисько завідувача катедри українських студій в Торонтському університеті (Канада) відомого професора д-ра Павла Роберта Магочі. В газеті подано дату народження професора, число, під яким його було зареєстровано та кличку. Відомий ідеолог русинізму проф. П. Р. Магочі працював під кличкою Маго та Магу, був ведений під номерами 9824 (Magy), 19591 (Magy) та 982410 (Magy). Якщо на громадян Чехо-Словаччини можна було чинити тиск завдяки дітям, жінкам, батьків та родичів то що спонукало американського громадянина, професора канадського університету до такої співпраці з комуністичною таємною поліцією? Задля якої ідеї він співпрацював з цією антиуманною, нелюдською організацією в Чехо-Словаччині.

Правду не можна приховати і вона зараз для багатьох не тільки в Чехо-Словаччині здається прикрою, багатьом відкрила очі. Треба сподіватись, що швидко час, коли агентів КГБ буде оприлюднено».

можна було кожної о року зібратись. На три дні, на побачення... Сім гектарів Лемківщини». (НН)

«Наше Слово» (№ 3 з 8.09.1991 р.): **«Прогест, скерований до Об'єднання лемків і Краківська присутність: ближче до України»**. Дуже неприсмним був інцидент під час виступу посла д-ра В. Мокрого. Навесні кожний з нас має сьогодні право в такій чи іншій спосіб висловити своє вдоволення чи невдоволення і у відповідному місці. Кожна «Ватра», як говориться і пишеться не представлення лемківської культури. На сцені діються різні прекрасні речі. Виступають різного роду лемківські (і не тільки) гуртки з цікавим репертуаром. Це і є оця лемківська культура. Але що спільного з цією культурою мав виступ отой невідомої мені та більшості глядачів жінки, яка в дуже некультурний спосіб просто «аналазі» на посла Мокрого? Замість спокійно представити свої закиди з проханням вияснити їх ми почули лайливе звернення до «винуватця», з якого можна було тільки додуматися, що посол Мокрий когось чи якусь групу людей мішуг скривдив і за те кривди повинен його чи її неперосити. Але присутні не почули жодного слова вияснення в чому справа. Викричавшись, жінка зійшла зі сцени, а може її таки впрохали організатори. Досі і не знаю в чому суть. Я чув тільки, що в сеймі посол Мокрий підніс справу повернення церков їх власникам. Це також нормальна справа, як повернення лісів... **Р. Андрухович**

«Наше Слово» (№ 3 з 28.09.1991 р.): **«Кус о «Ватрах 91»**. «19-21 липня відбувся IX лемківська «Ватра» юж другий раз в Ждінні, в горах Карпатах. Розпалювалася в п'ятницю з опівніччю. Приїхало кілька тисяч людей, розпалено огонь, привітано випитих і приступлено до різних співів, розривок.

а під вечір молодь бавилася. Найперше заспівала наша «Лемковина» а пізніше «Лемковина» з України і ансамблі наших братів з півдня...

...Што мене найбарже змішило – то того, же два дні зшло з обраньом «Місс лемковина». *Петро о.л. Любіна*

«Наше Слово» (№ 44 з 3.11.1991 р.): «Заява Крайової Управи Організації Оборони Лемківщини».

„Tygodnik Radomski” (серпень 1991 р.): „Walka o świątynię”. «(...) Polacy najchętniej uważają galicyjskich Rusinów za odłam swojego narodu, co budzi protest w stosunku do polskości... Wyszalenie, czyli akcja „Wisła” z 1947 roku kładzie się cieniem na całą Łemkowszczyznę. Więc Aleksander Masłaj ma pretensje do Sejmu, że nie potępił tej – nazwijmy rzecz po imieniu – zbrodni...» *Jadwiga Korolczyk*

„Przegląd Tygodniowy” (№ 34/91): „Stacje Łemków”. «(...) Pod koniec czerwca przed ponad czterdziestu laty, kiedy plony były jeszcze nie zebrane, przed rodzinną chałupą Masłajów stanęli polscy żołnierze. Macie pół godziny. Możecie zabrać bydło, żywność i rzeczy osobiste.

...Łemkowie nigdy nie pogodzili się z wysiedleniem. Najpierw, gdy tylko nadarzyła się taka możliwość w poszukiwaniu swoich zmieniali miejsce zamieszkania... Wielu po długich staraniach odkupywało od Polaków swoje dawne domy i pastwiska...» *Tadeusz Zaręba*

„Podkarpacie” (№ 31 з 1.08.1991 р.): „Watra '91”. «Już po raz dziewiąty w Żdźni koło Gorlic spotkali się Łemkowie z całego świata. Przyjechali ze wszystkich stron Polski, ze Słowacji, z Ukrainy, Jugosławii, Kanady, Australii. Zapłonął magiczny ogień watry... Watra na zdłyszkiej poloninie ściągnęła w tym roku około siedmiu tysięcy Łemków. Przyjechali z rodzinami. Rozłożyli namioty. Niektórzy wywiesili niebiesko-żółte barwy. Nie wszystkim się ta manifestacja nacjonalizmu ukraińskiego podobala...» (mb)

„Gazeta Gorlicka” (№ 8 за серпень 1991 р.): „Watra '91”. «Zadziwiają mnie Łemkowie umiłowaniem ziemi rodzinnej, tradycji rodzinnych, folkloru...» *Marian Janiga*

«Бесіда» (№ 3-4/1991): «Спізнене слово о „Ватрі”. «Лемківська Ватра (в горах) была для мене вшитким. Ничого, што міг бым назвати важным, поза ньюм ем не виділ. В остатніх роках боял ем ся з пророчим видіньюм, же возмут нам ей „Чухраїнци”. Тото названа то не образа братнього народу. Хто знає тамту культуру – знає і того, же так назвал псевдо-українців сам великий український поета Іван Франко...

...Там (ту) в Горах, кед Ватра была іщи лемківська – час был тяжкій. Тепер, кед би зме ю іщи дотримали, могло бы на ню доїхати зза хырбета десятки русинских ансамблі... Танцувал, гулял буде тот, хоц ма тупе ухо, але за собом плечи. підігрівани подухоом од полудньового моря...» *Мурянка*

* * *

Про дев'яту «Ватру '91» багато писала преса. Була б вона дуже вдалою імпрезою, коли б не інцидент з послом РП В. Мокрим. Цю жалюгідну подію описав віршем Фецько з Маластова під заголовком «Шарпанина Ватри '91».

На «Ватрі '91» виступало багато колективів. З України приїхало їх понад десять, зі Словаччини два і з Югославії один. Гості з України привезли і продали багато книжок, газет, журналів, різні вишивані вироби, сувеніри, значки. Побіч естрадового поля утворився справжній базар.

Погода під час Свята Культури Лемків була як на замовлення. Усі три дні було дуже тепло, сонечко світило а не пекло. Невелички хмаринки деколи прислонили його проміння. П. Повазник

Шарпанина «Ватри '91»

Фецько з Маластова

Ту Фецько з Маластова
хоче повісти вам даякы слова.
Тепер на світі зле ся діє,
еден пращос, другий ся з того сміє.

А в моім домі были такы дива,
жена ся зо мною посварила
і повіла: чекай, старий, я ти уха накручу.
З того страху я пішов до Ждїні на Ватру.

Там місце чудове было,
і народу дуже прибыло.
Было можна сісти, а навет собі лячы.
Народу было около 10 тисячи.

Там прекрасні співали,
хочшто цікаве оповідали.
Можна было приємно слухати
і над тым вишиткым ся задумати.

Пришли лемкы з України
до своей давной Вітчыны.
Чудовы пісні співали,
же аж декотры люде плакали.

Пришов пан посел Мокрий з Кракова.
Хотів повісти потішаючы слова,
же ішы маме якусу рацию.
Оповів нам про реприватизацию.

Повідав, же штоси кус для нас зробити,
бо акцію «Вісла» осудили.
же обіцяют нам лісы оддати.
Але, як видно, не будеме їх рубати.

Бо лісы на скарб паньства прийняли
і жош шівком vyrubали.

Нагло до Посла высочыла
баба з Бортного.
Мікрофон йому одобрила,
свою непокору показала.
Но і вишиткы ватрянй поображала.

Зачала дост гідні мішати,
же не знав пан Посел
што з бабом почати.
Не хотів ся з бабом сварити.
Рішив бортнянів перепросити.

Староста Ватри скоро ся зорєнтував,
дальше бабску політику підтримував.
Казав концерты продовжати,
лишого без його згоды
на сцену не пушати.

Пан Посел не докінчыв своей мовы,
зышов знеславлений бабом зо сцены.
Мікрофон му Староста забрав
і «Доліні Попраду» співати казав.

Такого Старосту, люде, не выбирайте!
што бабску політику поперат.
Бо як будут хоц які бабы рядити,
мудры люде мусят тихо сідити.

А же ту вышла з бабом така загроза,
припомнув ем собі небішыка Амроза.
Він ходив по селах, казаня голосив,
люди збрав і проповідав:

«Так в Святім Писмі стоїт,
най ся жена мужа боїт,
істи варит, діти родит,
веще най ей нич не обходит,
а як сст де яка політика,
най там носа не втыкат!»

Вишиткы ся християнами называме,
але засад християнских не знаме.
Кед зме православны –
то не будеме лем славны,
кед зме католики –
не будеме фанатики.

Любов ближнього майме
і еден другого поважайме.
Товди будеме славны родом
но і культурным народом.

Будут нас ішы шанувати-поважати
і на Ватру охочо прибивати.
А як будеме так дальше робити
і на вірах ся сварити,
то треба буде Ватрі назву змінити.
А буде то тилько наша вина,
же іны люде ей назвут:
«Лемківська шарпанина!»

Роз'єднання лемків

Володимир Кочерга

Пане професор Магочи,
чом так дивны вашы очы?
Видят долю нашего народу
з так далекого Заходу.

Чым вы были і де были?
Чом товди нас не боронили?
як нас невинно карали
і в сороксемім выселяли?

Чом вы товди не твердили вкінци,
што лемкы то не украинці,
жебы нас не выселити
і в Карпатах залишити.

Вы зробили вельку бздуру,
поїхали без лемків до Гонолюлю.
Жебы руснаків розбити,
нашли лем лемків в Лігници.

Гірка доля нас ділила.
В труді ся свідоміст родила.
Терпиме не за свої гріхы,
лем за мачохы навикы.

Мати плекала нас ірудями,
колысала спрацюваныма руками.
Вчыла од першого слова:
не забывайте, то наша мова!

Тепер хочут нас розділити.
Карпаторуский нарід створити.
Спільно з ПАН-ом діяти
і помалу асимілювати.

Замішаня в державах поробили,
жебы новий нарід утворили,
котрий мав бы штыри мовы,
лем вишиткы творены без основы...

Пропонуют Міжлябірці столицюм,
Лігницю центр Комітетом,
бо так «Пруси» підшептуют
і далі сепартизм розшпуюют.

Нас не тішит ваш Комітет,
лем українский Суверенітет.
Будуйме з українцями згоду,
бо в єдности сила народу.

Нарід наш бідний од віків,
бо дає ся часто дурити.
Грозит йому вельком згубом,
як не буде єдности з Тризубом.

Прапора синьо-жовтого ся не встыдаїме,
гимн українский теж співайме.
Народний Рух поперайме,
але о Лемківщину не забывайме.

Так направду, а не нароком,
з ОУП ідеме рівным кроком.
Все лем разом быти вірным,
бо в єдности нарід сильным.

Лемкы мусят пам'ятати,
што Київська Русь то їх мати.
А як зійдут з того тору,
запродадут ся в неволю.

Втрачена Красна

КРАСНА... Немало єст втрачених сел на нашій нещасній Лемківщині. Де-котри втрачені, бо по них прошов страшно бурйом-ураганом фронт другої світової війни і они були спалени до тла. Хоц люди з такого прифронтового села німці деси повиганяли або сами они повтікали до інших сел ци навет крилися по лісах і яругах, то коли настав конец війни, через повоенний катаклізм люде не встигли тих сел одбудувати.

Але найбільше єст втрачених сел через навмисне, шовіністичне нищення їх по виселеню з них лемків на Україну, а юж найбільше по горезвісній акції «Вісла» в 1947 році. Польски осадники, привезени з подільських чорноземів в гористу місцевіст, не вміли, в радше не хотіли газдувати в наших Карпатах. Они зожали збіжа, викопали компери і бураки, што іши лемки залишили, а наново сіяти і садити не захотіли. Розберали хижи і дерево з них продавали. Наші церковці обкрадали з ікон і продавали їх на Захід за доляри, франки і марки. Потім саму церковню або розберали, або і спалили, а сами потім втікали до міста. І лишало ся пусте місце по колиси квітучім селі, яке заростало терньом і лісом.

Одрадно, же тепер в даяки села Лемківщини, де іше zostалося трохи хиж і церковців, до кінця не розграблених осадниками, вертаються лемки з виселеня зо західних і північних понімецьких земель. Они одбудовуют тоти наши прадідівські села і тоти села не будут втрачені.

През моє рідне село Красну тіж пройшов фронт, були бої на околицях села, лем на щесьця оно не було війном знищене. Село положене єст на рівнині, тільки доокола сут гори, вкрити лісами, то тіж якоси польски осадники затрималися в нім. Поселилися в штоліпших хижках, під бляхом або дахівком, а решту хиж розберали і продавали місцевим полякам зо сусідніх сел. Церква не розберали, бо єст міцна, мурувана, то зробили з неї костел. Тож село не зарастат терньом і лісом, як інші. Але єст тіж юж втрачене для Лемківщини, бо не є ся кому до него вертати...

Бо вишитки люде з Красної були переселени в серпні 1945 року на Україну і ниhto ся не залишив, жеби в акції «Вісла» в 1947 році бути вигнаним на західні землі і тепер вернути ся одтмалю до села.

Но, а з України ся хибаль не мож вернути? Не мож, бо то з другої держави, а Польща не може сой ради дати зо своїма обивателями. Тот што жис, може ся переносити з місця на місце, а з заграниці юж ніт... Но і люде з Красної, жеби так в 5, ци 10 років по вигнаню, навет і в 20 років може би ся і вертали до свого рідного села з України, бо «де ся хто вигнано, там єст земля», а тепер юж ніт. Бо

Зліва: Ярослав Дзіндзьо, його батько Михайло Дзіндзьо (автор цих рядків), Бланка Зілінська, її чоловік Богдан Зілінський – професор Карлового університету в Празі (його батько і дідо родом з Красної), Анна Дзіндзьо – сестра Михайла. Львів, 1985 р.

Церква Архистратига Михаїла в Красної, побудована в 1912-1914 рр.

тоти люде, што пам'ятали Красну або юж вигмерали, або сут в похилім віку. На Україні виросло нове покоління, котре юж не тягне на Лемківщину. З оповіди своїх родичів они знають откаль походять і ради поїхати в одвидини вітцівської землі, наприклад, на «Ватру», але жити там юж ніт, бо переважно сут з міста і на селі робити не потраплять.

Тож я хочу ту згадати, яке то славне було колись село Красна, колишнього Кроснянського повіту.

Розположене село не на корінній Лемківщині, а в 30-35 кілометрів на північ од неї

в так називаному Північному Лемківському Етнографічному Острові, навколо оточеному польськими селами. Опріч Красної там било іше 10 лемківських сел: Їонарівка, Ванівка, Опарівка, Пегруша Воля, Рішник, Чорнорік, Близьанка, Гвоздянка, Малинівка і Яблоньця, откаль родом славни співачки сестри Байко.

Село било велике на 360 миж, в яких, за Шематизмом Апостольської Адміністрації Лемківщини з 1936 року, проживало 1864 душ. Село Красна било богате, добре загошодароване, бо рівнинна земля біла дост родюча; опріч вівса, жита і ячменю родилася пшениця, гречка, просо, навет кукурудза і цукрови бураки, котри одвозили до цукровні в Пшеворску. Годували дуже рогатою худоби, по 4-5 коров в газдівці. До роботи в полію деяки газди мали по три коні, а сден кін бив в кожній газдівці, навет найбільшій.

Годували спеціальну породу пацят – «бекони», яку одправляли на експорт до Англії. Било дуже майстрів – теслів, столярів, ковалів, бляхарів, колодіїв, кравців і шевців.

В селі давніше стояла дерев'яна церква прекрасної лемківської архітектури, в найвищій вежі над бабинцем бив зигар, котрий як вибивав години, го било чути на все село. Але розобрали тоту церковцю в 1921 році, бо в селі юж біла велика, як собор, мурувана трибання церква, збудована в 1912-1914 рр. за пінязі, прислани з Гамерики вихідцями села. За їх дуляри збудували в 1935 році величезний муруваний Народний Дім, де находила ся чин

Співанка лемківська зо села Красної

Засвіт місяц нічку,
Най перейду річку.
До милої на всю нічку.

Річку перескочу,
Скорен не замочу,
Жеби не познали, де я хожу.

Пришов я до села,
Всяди погашено,
А в милої засвічено.

Як пришов до хати,
Сіли вечеряти,
А моя миленька,
Голубка сивенька,
До вечері не сідає.

До вечері не сідає,
Дрібний листок пише,
Дитятко колише,
З буйним вітром розмовляє,

Дуй, вітре, вітроньку,
Повіч мі правдоньку,
Ци ся верне милий,
Милий, чорнобривий,
З України до домоньку.

Орише, орише,
Орише зеренце,
Любив я дівчину,
Забыти не можу,
Болит мене за нев серце.

Записав Михайло Дзіндзьо

гальня «Просвіта» з великом бібліотеком, sklep коопера гивний і мала бити іше молочарня. На поверсі бив великий на 1000 місц театральний зал зо сценом, на якій ставили п'єси і співав хор. Школу збудували іщи деси 1880 року, так же вишитки біли грамотни і потім дуже з них ішло вчитися до гімназій.

Прекрасна сєт околиця села. Доокола мальовничи гори: Кичера (518 м), Суха (592 м), Собкова, Діл і Сгирмо. Гори поросєни лісами: сосна, ялиця, ємєрека, бук і граб.

Через село тєчє річка з полудня на північ і проходиє дорога тіж в такім напрямку з Коросна, до якого било 20 кілометрів, до Перемишля, до якого єєт 96 кілометрів.

Село Красна в межевоєннім часі било добри знанє на цілій Лємківщині, бо в нїм народився, жив і творив співець нашого краю, лємківський поєт, художник і народний учитель Іван Русєнко (1890-1960). Його твори друкувалися як в Польщи (во Львові і Перемишлі), так і в Америкі і Канаді. Верши Русєнка знав на пам'ятя вводи кожний лємко.

З Красної родом Іван Зілинський (1897-1952) – профєсор Ягєлонського унверситєту в Кракові і Карлового унверситєту в Празі. Він є всєсвітньо відомим вченим мовознавцем. Його «Атласи українських говорів» (особливо лємківські) сєт дорожєнним скарбом нашої науки.

В Красній народився і його син Орєст Зілинський (1923-1976), тіж профєсор Карлового унверситєту в Празі. Перєтік його наукових робіт з філології і народної творчєсти заняли би нє єдну сторінку.

Син Орєста а внук Івана Богдан Зілинський хоєт нє народився в Красній, лєм в Празі і є там тіж профєсором Карлового унверситєту, є симпатиком Лємківщини і нєраз одвиджував Красну – землю, откаль його рід.

Іше з Красної є родом героїєський сотник Української Галицької Армії – Петро Газдайка (1891-1978). Він героїчно боровся з поляками во Львові в лєстопаді 1918 року, а потім з большевиками і єєпєкєнцями на Східній Україні. Сам огаман Симон Петєюра дякував йому за хоробрієт і вміє командування своїм підрозділом.

В Красній народився син брата того героїчного сотника тіж Петро Газдайка (1910-1979), який студіював тєхнічні науки в Празі, бив здібним інженєром і довголітнім викладачєм у Політєхнічному інституті во Львові (1945-1970).

Іше з Красної родом руска письменниця Клавдія Алексєвич (1830-1916). Єї твори в другій половині минулого століття і на початку двадцятєго часєт друкувалися во Львові і Перемишлі.

Тєпер то село втрачєнє юж для нас, бо там живуть лєм сами поляки. Они добри знають, в хижах яких порядних газдів живуть і газдують. Тєпер там єєтєт тилько 150 хиж, отже мєнше як половина колишнього славного села.

Миколайко Пєтєрєнко

Конгрес лємків у Тернополі

6 червня 1992 р. в Тернополі відбувся Перший всеукраїнський конгрес лємків. У Конгрєсі брали участь українці-вихідці з Лємківщини, що тєпер проживають в Україні, Польщі, Чєхє-Словаччині, Росії, Канаді та США.

Товариство «Лємківщина», організатор зуєтрічє, нараховує понад п'ять тисяч члєнів, з котрих у Конгрєсі брало участь понад чотирієста обраних делегатів.

Майже усі делегати та запрошені гості, які забирали голос, повертали думками до минулого, особливо 1945-47 років, позначєних трагєдією лємків і Лємківщини, ганєбною акцією «Вієсла», внаслідок чого лємків вигнано з їх рідної землі.

На Конгрєсі покликано координаційну раду, колєгію і трьоєх спієволів, що пред-

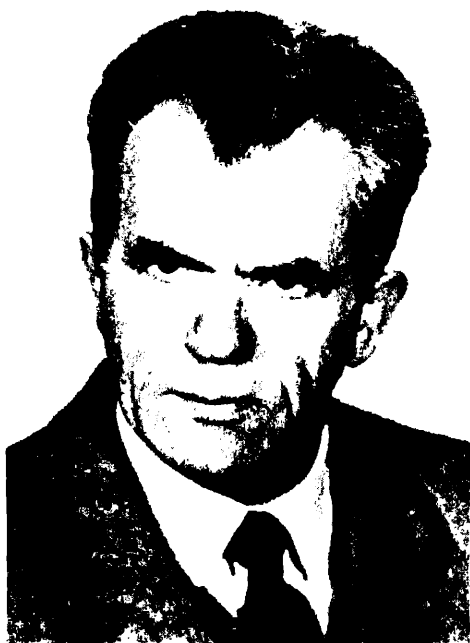
ставляють Львів, Тернопіль і Івано-Франківськ. Головами стали Орєст Чабан, Володимир Барна і Стєпан Криницький. Центром Товариства назначєно мієсто Тернопіль.

Учасники Конгрєсу прийняли постанову про звернення до Верховної Ради України, Президента Л. Кравчука та Голови Верховної Ради І. Плюща. Прийнято також звернення до Об'єднання лємків у Польщі і до всіх лємків у світі.

Другого дня Конгрєсу прохєднів Міжнародний фєстиваль лємківськєй культури на Співочєму полі. Озаглавлено його «Гори наші, Бєсиди».

На знімку: члєни президії Першого всеукраїнського конгрєсу лємків у Тернополі.

Григорій Печух

ГРИГОРІЙ ПЕЦУХ народився 23 січня 1923 року у Фльоринці. Закінчив Ліцей пластичних технік в Закопаному в 1950 р. і Академію мистецтва у Варшаві в 1955 р. Від 1955 до 1975 р. був професором різьби в Ліцей пластичних технік в Закопаному. Від 1956 р. по сьогодні його різьби експонувалися на біля 100 виставках в Польщі і закордоном (США, Голландія, Норвегія, Австрія, Німеччина, Франція, Іспанія, Угорщина, Болгарія, Чехо-Словаччина, Росія).

Важливіші реалізації: пам'ятник в граніті в Устю Руськім (в Горлицькому); портрети (плоскорізьби), Тараса Шевченка, Івана Франка. Портрет Богдана Лепкого, вирізаний 1972 р. (на 100-ліття з дня народження поета), відлитий в бронзі і поставлений на могилі Лепкого на Раковицькому цвинтарі в Кракові без офіційного дозволу. Що це означало в тому часі, можна собі тільки уявити.

Крім того мистець зробив пам'ятники на могилах своїх батьків у Лагові (Зеленогірщина), різьби в Будинку туриста в Закопаному (1957), трон Фараона для фільму «Фараон».

Окремі його різьби є в музеях: Татшанському в Закопаному, Окружному в Новому Санчі, Національному (Muzeum Narodowe) у Варшаві, Національному в Познані та в приватних колекціях-збірках в Польщі, США, Канаді, Мексиці, Німеччині, Франції, Іспанії. Різьба Мати Божої з Ісусом – дар краківських вірних для кардинала Йосипа Сліпого.

Одружений 1960 р. з Софією Парій (магістр економіки), син Дарій (нар. 1962) інженер, працює в Кракові.

Григорій Печух – скульптор (різьбар), художник спроекційного масштабу – запрошує Вас до Закопаного, де у власній хаті є його робітня і галерея його праць. Треба це конечно побачити!

Ярослав Полянський

ЯРОСЛАВ ПОЛЯНСЬКИЙ народився 15 серпня 1930 р. в Полянах біля Криніці (Західна Лемківщина). Початкову освіту розпочав в Полянах, закінчив в Блєдзеві біля Сквєжини в тодішній Зеленогірщині, де з різними опинився внаслідок переселення. Закінчив Вчительську семінарію в Сулехові, а рівночасно середню музичну школу (1953). Після закінчення військової служби від 1955 р. вчителював в Сквєжині (музика і математика). В 1961-1966 роках студював на диригентському відділі вокальної музики Музичної академії ім. Ф. Шопена у Варшаві і отримав звання магістра. В 1964 р. виїжджав у творчому відрядженні до Києва і Львова для пізнання пребагатої української хорової музики та вивчення специфіки й методики праці з українськими хорами. Довгі роки працював на диригентських постах в УСКТ у Варшаві, де був організатором та музичним керівником і консультантом перших та багатьох наступних фестивалів української пісні, музики і танцю в Польщі.

Диригентську діяльність почав ще в середній музичній школі.

1. В 1956-1961 роках вів лемківський хор в селі Осецько на Зеленогірщині (нагорода Польського радіо в Зеленой Горі).

2. В 1960-1974 роках – диригент варшавсько-гдансько-люблінського хору УСКТ «Думка».

3. В 1972-1982 роках – засновник і диригент хору «Журавлі» (новий етап в розвитку українського хорового мистецтва в новосійській Польщі). Звернувся до скарбниці української анонімної та церковної музики – до творів композиторів українського ренесансу, барокко, романтизму; вперше широко представив надбання Веделя, Березовського, Бортнянського – майстрів контрапункту.

4. В 1977 році створив «Український камерний хор» при церкві СС. Василіян у Варшаві (перший цього роду колектив у Польщі) – церковна музика, твори української та світової класики, народна пісня, зокрема лемківська). Хор став лауреатом I-го всесвітнього фестивалю релігійної пісні (Рим, 1983), виступив у Західній Німеччині та Франції (1984), брав участь у святкуваннях ювілею 1000-ліття хрещення Русі-України (Рим, Ченстохова, 1988), концертував перед папою Іваном Павлом II, відбув турне до США і Канади (1989), був запрошений на I-ий фестиваль українських коляд і щедрівок до Львова (1991).

5. В 1987 році заснував і керує хором української молоді «Тисячоліття», якому присвятив увесь свій творчий і педагогічний досвід. В репертуарі хору твори зі всіх

Варшавсько-гданський хор «Дума» на Шевченківському концерті у Варшаві в 1971 р. Солоісти: Бернард Ладич і Володимир Денисенко. Диригент Ярослав Полянський

СИНІ ЛЕМКІВСЬКОЇ ЗЕМЛІ

епок української музики. виступав в Польщі, Італії, двічі в Україні.

Авторитет диригента та рівень ведених ним хорів засвідчується, між іншим, участю у спільних концертах та студійних записах (платівки «Журавлів» (2), камерного хору (4), магнітофонні касети камерного хору (5), телевізійні записи хору «Тисячоліття» (3), таких оперних співаків як Марія Шупька, Олександра Лемішко, Бернард Ладіш, Володимир Денисенко, Андрій Дудич, Микола Конах, Генрик Баєр.

В творчому доробку Я. Полянського кількадесят композицій (у цьому і на вірші українських поетів у Польщі: Ірини Рейт, Євгена Самохваленка, Остапа Лапського, Богдана Струмінського, Василя Назарука, Якова Гудемчука).

Він автор понад 200 музичних обробок-гармонізацій хорових творів, зокрема народних пісень з Лемківщини.

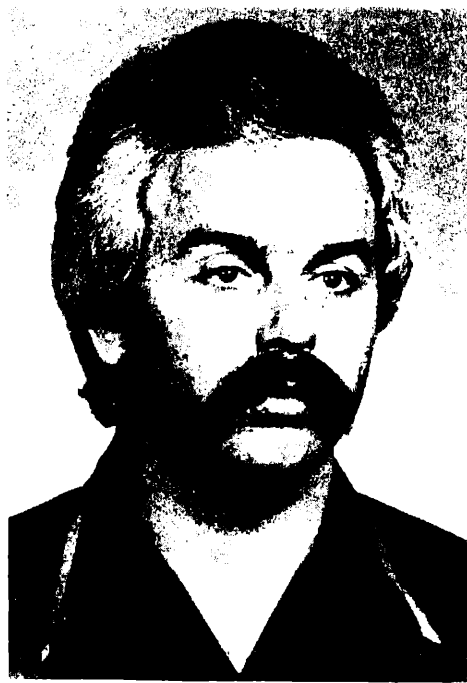
Як фольклорист записав та опрацював біля 5000 лемківських пісень. Близько 1000 з них опублікувало «Наше слово», наукові розвідки на тему лемківської пісні публікувала «Наша культура» (1966-1968).

Кількадесятчастинний цикл порад та роздумів на тему методики праці з хором, специфіку хорової пісні публікувало «Наше слово» (1970-1971).

Проживав з дружиною Лесею і дочкою Катрусею та сином Степаном в Отвоцьку біля Варшави, де і творить.

Григорій Пецух, Портрет Богдана Лепкого (на могилі поета на Рако-

Володислав Грабан

ВОЛОДИСЛАВ ГРАБАН народився 15 травня 1955 р. біля Вроцлава. В 1962 р. повернувся з родичами до рідного села батька – Гладиньова. Тут знайомиться з рідною землею, її красою. Вона дозволяє відкрити перед молодим хлопцем всі свої тайни. Перші вірші написав 10-літнім хлопчиною, описуючи дитячими словами село, ліс, птахів та звірину. Писав польською мовою. В 1976 р. отримав першу нагороду – вирішення в конкурсі тижденька „Tygodnik Kulturalny” за „Jeden miesiąc mojego życia”. В рідній хаті завжди було «Наше слово», що його передплатував батько. Від кінця 1970-их років підіймає співпрацю з тижденьком як публіцист, фотограф і графік. Від 1978 р. проживає в Криниці. По шаблях адміністративної кар'єри проходить від референта до директора (Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół w Krynicy).

Вірші публікує в «Нашому слові», «Зустрічах», «Руському слові», «Русині»; можна їх також прочитати в польських періодиках: „Tygodnik Kulturalny”, „Gazeta Krakowska”, „Regiony”, „Integracje”, „Dunajec”. В 1984 році дебютує збіркою „Twarz pośród cieni”, що її видала Sądecka Oficyna Wydawnicza. 1991 році виходить друга його збірка «На ковпаку гір». Друкується також під псевдонімом Лапо Самборській. В його фотографічному архіві – тисячі негативів, в основному з лемківської архітектури. Опрацював графічно кілька книжок.

Від часу замешкання в Криниці організує суспільно-культурне життя. Перші від часу виселення лемків криницькі «Маланки» організував Грабан, і перші концерти «Лемковини» в Криниці. За організаційну працю для «Лемковини» став її почесним членом. Володислав Грабан був співорганізатором голосної виставки «Лемки» в Новому

і люди – Борніне '82». В 1983 році ініціює пленеру імпреду «Лемківська Ватра», якої стає співорганізатором (з братами Петром і Ярославом Трохановськими і ансамблем «Лемковина»). Ця імпредза, що проходить уже вдсяте, єднає та гуртує наших людей, позпорошених по цілому світі.

Одружений, жена Ольга, 5-ро дітей.

Володислав Грабан

Лемківська Ватра

Тот оген з болю
Спопелена пам'ят
Заяспіла наново
Душом тисячы
Што неогріты
Несыты завтра
Од вчера
Сильныма стопами
Стоят
Бо не забыли
Одвернути головы
Ищы раз
Заяснені оген
На перехресті доріг
На дорозі
Де лем барвінки
Пасут ся як уці

Дровняк

(В 20 річницю смерті)

Никифор
Званай Криницьким
Уж не малює пейзажів
Церкви хиж
Ани маломісцевкой забудовы
Лем осін заздрісно
Зазерат
До його акварель
Облітує тихонько
Кольорит іконостає
Огулят в холод
Руки святых
В захопленню павутины
В сонячнім світлі
Порожній мурок
На котрім сідав маляр
Розшмарены картоники
Не заквітнут на ново
Барвами Бесідів

Богдан-Ігор Антонич

Ярмарок

Мій брат – кравець хлоп'ячих мрій,
зішив з землею небо.
Горять хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию тасмичню:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

Походження та поширення слова «ватра»

ВАТРОЮ на Лемківщині називали місце, де горів попередньо вогонь на землі або в печі. В хлібній печі, після напалення, на ватру саджали-вклали спеціальною дерев'яною лопатою уформоване попередньо хлібне тісто, часто підклали на лопату яворове або капустяне листя. Вийнявши спечений хліб, на ватрі, бувало, сушили гриби або овочі – яблудка, грушки. Деколи ще перед всадженням хлібного тіста на ватрі пекли картоплю – це тоді, коли «сушили», тобто постили, і картоплю їли не вареною, тільки печеною. Картоплю пекли також в кухонній печі або на полі чи в лісі.

У словнику української мови¹ читаємо: «**Ватра**, н. ж., діал. Вогнище, багаття. В печі ватра горіла, жінки обід на похорон варили (Черемш., Тв., 1960, 67); На майдані запалились ватри, біля яких пританцьовували, грюнали, солдати (Панч, О. Пархом., 1939, 50); У порівн. – *Поврни ти* [Вишеский] на *Вкраїну, зіграв нас своїм словом, будь між нами мов та ватра у кошарі пастухів* (Фр., XI, 1952, 208)». «**Ватрище**, а. с., діал. Вогнище, багаття. *Ватрища тихі уночі горять* (Шпорга, Мужність, 1951, 66)».

Чи слово «ватра» тільки діалектизм, як подає словник?

Для ілюстрації додаймо, що в 1887 р. вийшов в Стрию (Західна Україна) Літературно-науковий збірник, який звався «Ватра». Був він присвячений пам'яті Т. Шевченка і 25-річчю літературної діяльності Ю. Федьковича. В 1892-96 роках діяло у Львові студентське товариство «Ватра», яке в 1896 р. об'єдналося з «Академічним Братством» і створило з ним «Академічну Громаду»².

За наших часів діяв у Львові естрадний ансамбль «Ватра». В Тернополі по сьогоднішній день діє фабрика освітлювального устаткування «Ватра».

*Słownik języka polskiego*³ подає слово «**vatra**», з. IV SMs, w. 1. „na Podhalu: ogień, ognisko”. *Jubasy palą po upłazach watry*. Kozik, Pięcio, 53. *Wędrowali halami i graniami pieli się na szczycie nieznanie, palili wielkie watry, słuchali góralskiej muzyki i opowieści zbójcekich*. Malec, R. Od czerpa 185. **Watra** – ognisko w polu. Wyraz znany na Ukrainie i znaczący ogień w piecu. Gosz, Dziennik 257. 2. daw. dziś gw. „porpół pozostały na karczowisku po spalaniu drzew lub pozostały po spalaniu słomy” SW, *watrzysko*, n. IV, reg. pld. „ognisko”, miejsce po wygasłym ogniu SW.

А ось як пояснює етимологію походження слова «ватра» польський мовознавець А. Брікнер: „**vatra**”, ogień⁴, „**watrzysko**”, „ognisko”, na Podhalu, od pastuchów wołoskich: od nich (?) jest i u Serbów i u Czechów, szczególnie u Słowaków i Rusi Karpackiej: rumuńskie to, albańskie, cygańskie; wywodzą je od awest. ⁵ atar-, „ogień” ind. ⁶ athari-, razí stale w-.

Підім тоді ж слідами, що їх проказує цей мовознавець.

Словник румунської мови⁷⁻⁹ подає тільки два слова: **vatra** і... кошоба (лемківське погрибач – МК), **vatrar** – паленисько, вогнище, припічок, переносно – родинне вогнище.

В албанській мові словник фіксує тільки одне слово **vat(erra)**¹⁰, що означає 1. вогнище, піч і 2. родинне вогнище (в переносному значенні).

В латинській мові слово **vatra** означає вогнище¹¹.

В словниках сербо-ховатської мови¹² слово **vatra** має кілька значень: 1. вогонь, 2. вогнище, 3. пожежа, 4. **vatral** – горить!, 5. гарячка; **vatralj** – 1. кошоба, кочерга, 2. лопатка для перенесення вогню; **vatren**, а. о 1. вогняний; **vatreno oružje** – вогнепальна зброя, 2. полум'яний, гарячий, ревний; **vatreni polovnik** – полум'яний прихильник; **vatrenka** – 1. порох, порохина, 2. порох, 3. порох, 4. порох, 5. порох, 6. порох, 7. порох, 8. порох, 9. порох, 10. порох, 11. порох, 12. порох, 13. порох, 14. порох, 15. порох, 16. порох, 17. порох, 18. порох, 19. порох, 20. порох, 21. порох, 22. порох, 23. порох, 24. порох, 25. порох, 26. порох, 27. порох, 28. порох, 29. порох, 30. порох, 31. порох, 32. порох, 33. порох, 34. порох, 35. порох, 36. порох, 37. порох, 38. порох, 39. порох, 40. порох, 41. порох, 42. порох, 43. порох, 44. порох, 45. порох, 46. порох, 47. порох, 48. порох, 49. порох, 50. порох, 51. порох, 52. порох, 53. порох, 54. порох, 55. порох, 56. порох, 57. порох, 58. порох, 59. порох, 60. порох, 61. порох, 62. порох, 63. порох, 64. порох, 65. порох, 66. порох, 67. порох, 68. порох, 69. порох, 70. порох, 71. порох, 72. порох, 73. порох, 74. порох, 75. порох, 76. порох, 77. порох, 78. порох, 79. порох, 80. порох, 81. порох, 82. порох, 83. порох, 84. порох, 85. порох, 86. порох, 87. порох, 88. порох, 89. порох, 90. порох, 91. порох, 92. порох, 93. порох, 94. порох, 95. порох, 96. порох, 97. порох, 98. порох, 99. порох, 100. порох, 101. порох, 102. порох, 103. порох, 104. порох, 105. порох, 106. порох, 107. порох, 108. порох, 109. порох, 110. порох, 111. порох, 112. порох, 113. порох, 114. порох, 115. порох, 116. порох, 117. порох, 118. порох, 119. порох, 120. порох, 121. порох, 122. порох, 123. порох, 124. порох, 125. порох, 126. порох, 127. порох, 128. порох, 129. порох, 130. порох, 131. порох, 132. порох, 133. порох, 134. порох, 135. порох, 136. порох, 137. порох, 138. порох, 139. порох, 140. порох, 141. порох, 142. порох, 143. порох, 144. порох, 145. порох, 146. порох, 147. порох, 148. порох, 149. порох, 150. порох, 151. порох, 152. порох, 153. порох, 154. порох, 155. порох, 156. порох, 157. порох, 158. порох, 159. порох, 160. порох, 161. порох, 162. порох, 163. порох, 164. порох, 165. порох, 166. порох, 167. порох, 168. порох, 169. порох, 170. порох, 171. порох, 172. порох, 173. порох, 174. порох, 175. порох, 176. порох, 177. порох, 178. порох, 179. порох, 180. порох, 181. порох, 182. порох, 183. порох, 184. порох, 185. порох, 186. порох, 187. порох, 188. порох, 189. порох, 190. порох, 191. порох, 192. порох, 193. порох, 194. порох, 195. порох, 196. порох, 197. порох, 198. порох, 199. порох, 200. порох, 201. порох, 202. порох, 203. порох, 204. порох, 205. порох, 206. порох, 207. порох, 208. порох, 209. порох, 210. порох, 211. порох, 212. порох, 213. порох, 214. порох, 215. порох, 216. порох, 217. порох, 218. порох, 219. порох, 220. порох, 221. порох, 222. порох, 223. порох, 224. порох, 225. порох, 226. порох, 227. порох, 228. порох, 229. порох, 230. порох, 231. порох, 232. порох, 233. порох, 234. порох, 235. порох, 236. порох, 237. порох, 238. порох, 239. порох, 240. порох, 241. порох, 242. порох, 243. порох, 244. порох, 245. порох, 246. порох, 247. порох, 248. порох, 249. порох, 250. порох, 251. порох, 252. порох, 253. порох, 254. порох, 255. порох, 256. порох, 257. порох, 258. порох, 259. порох, 260. порох, 261. порох, 262. порох, 263. порох, 264. порох, 265. порох, 266. порох, 267. порох, 268. порох, 269. порох, 270. порох, 271. порох, 272. порох, 273. порох, 274. порох, 275. порох, 276. порох, 277. порох, 278. порох, 279. порох, 280. порох, 281. порох, 282. порох, 283. порох, 284. порох, 285. порох, 286. порох, 287. порох, 288. порох, 289. порох, 290. порох, 291. порох, 292. порох, 293. порох, 294. порох, 295. порох, 296. порох, 297. порох, 298. порох, 299. порох, 300. порох, 301. порох, 302. порох, 303. порох, 304. порох, 305. порох, 306. порох, 307. порох, 308. порох, 309. порох, 310. порох, 311. порох, 312. порох, 313. порох, 314. порох, 315. порох, 316. порох, 317. порох, 318. порох, 319. порох, 320. порох, 321. порох, 322. порох, 323. порох, 324. порох, 325. порох, 326. порох, 327. порох, 328. порох, 329. порох, 330. порох, 331. порох, 332. порох, 333. порох, 334. порох, 335. порох, 336. порох, 337. порох, 338. порох, 339. порох, 340. порох, 341. порох, 342. порох, 343. порох, 344. порох, 345. порох, 346. порох, 347. порох, 348. порох, 349. порох, 350. порох, 351. порох, 352. порох, 353. порох, 354. порох, 355. порох, 356. порох, 357. порох, 358. порох, 359. порох, 360. порох, 361. порох, 362. порох, 363. порох, 364. порох, 365. порох, 366. порох, 367. порох, 368. порох, 369. порох, 370. порох, 371. порох, 372. порох, 373. порох, 374. порох, 375. порох, 376. порох, 377. порох, 378. порох, 379. порох, 380. порох, 381. порох, 382. порох, 383. порох, 384. порох, 385. порох, 386. порох, 387. порох, 388. порох, 389. порох, 390. порох, 391. порох, 392. порох, 393. порох, 394. порох, 395. порох, 396. порох, 397. порох, 398. порох, 399. порох, 400. порох, 401. порох, 402. порох, 403. порох, 404. порох, 405. порох, 406. порох, 407. порох, 408. порох, 409. порох, 410. порох, 411. порох, 412. порох, 413. порох, 414. порох, 415. порох, 416. порох, 417. порох, 418. порох, 419. порох, 420. порох, 421. порох, 422. порох, 423. порох, 424. порох, 425. порох, 426. порох, 427. порох, 428. порох, 429. порох, 430. порох, 431. порох, 432. порох, 433. порох, 434. порох, 435. порох, 436. порох, 437. порох, 438. порох, 439. порох, 440. порох, 441. порох, 442. порох, 443. порох, 444. порох, 445. порох, 446. порох, 447. порох, 448. порох, 449. порох, 450. порох, 451. порох, 452. порох, 453. порох, 454. порох, 455. порох, 456. порох, 457. порох, 458. порох, 459. порох, 460. порох, 461. порох, 462. порох, 463. порох, 464. порох, 465. порох, 466. порох, 467. порох, 468. порох, 469. порох, 470. порох, 471. порох, 472. порох, 473. порох, 474. порох, 475. порох, 476. порох, 477. порох, 478. порох, 479. порох, 480. порох, 481. порох, 482. порох, 483. порох, 484. порох, 485. порох, 486. порох, 487. порох, 488. порох, 489. порох, 490. порох, 491. порох, 492. порох, 493. порох, 494. порох, 495. порох, 496. порох, 497. порох, 498. порох, 499. порох, 500. порох, 501. порох, 502. порох, 503. порох, 504. порох, 505. порох, 506. порох, 507. порох, 508. порох, 509. порох, 510. порох, 511. порох, 512. порох, 513. порох, 514. порох, 515. порох, 516. порох, 517. порох, 518. порох, 519. порох, 520. порох, 521. порох, 522. порох, 523. порох, 524. порох, 525. порох, 526. порох, 527. порох, 528. порох, 529. порох, 530. порох, 531. порох, 532. порох, 533. порох, 534. порох, 535. порох, 536. порох, 537. порох, 538. порох, 539. порох, 540. порох, 541. порох, 542. порох, 543. порох, 544. порох, 545. порох, 546. порох, 547. порох, 548. порох, 549. порох, 550. порох, 551. порох, 552. порох, 553. порох, 554. порох, 555. порох, 556. порох, 557. порох, 558. порох, 559. порох, 560. порох, 561. порох, 562. порох, 563. порох, 564. порох, 565. порох, 566. порох, 567. порох, 568. порох, 569. порох, 570. порох, 571. порох, 572. порох, 573. порох, 574. порох, 575. порох, 576. порох, 577. порох, 578. порох, 579. порох, 580. порох, 581. порох, 582. порох, 583. порох, 584. порох, 585. порох, 586. порох, 587. порох, 588. порох, 589. порох, 590. порох, 591. порох, 592. порох, 593. порох, 594. порох, 595. порох, 596. порох, 597. порох, 598. порох, 599. порох, 600. порох, 601. порох, 602. порох, 603. порох, 604. порох, 605. порох, 606. порох, 607. порох, 608. порох, 609. порох, 610. порох, 611. порох, 612. порох, 613. порох, 614. порох, 615. порох, 616. порох, 617. порох, 618. порох, 619. порох, 620. порох, 621. порох, 622. порох, 623. порох, 624. порох, 625. порох, 626. порох, 627. порох, 628. порох, 629. порох, 630. порох, 631. порох, 632. порох, 633. порох, 634. порох, 635. порох, 636. порох, 637. порох, 638. порох, 639. порох, 640. порох, 641. порох, 642. порох, 643. порох, 644. порох, 645. порох, 646. порох, 647. порох, 648. порох, 649. порох, 650. порох, 651. порох, 652. порох, 653. порох, 654. порох, 655. порох, 656. порох, 657. порох, 658. порох, 659. порох, 660. порох, 661. порох, 662. порох, 663. порох, 664. порох, 665. порох, 666. порох, 667. порох, 668. порох, 669. порох, 670. порох, 671. порох, 672. порох, 673. порох, 674. порох, 675. порох, 676. порох, 677. порох, 678. порох, 679. порох, 680. порох, 681. порох, 682. порох, 683. порох, 684. порох, 685. порох, 686. порох, 687. порох, 688. порох, 689. порох, 690. порох, 691. порох, 692. порох, 693. порох, 694. порох, 695. порох, 696. порох, 697. порох, 698. порох, 699. порох, 700. порох, 701. порох, 702. порох, 703. порох, 704. порох, 705. порох, 706. порох, 707. порох, 708. порох, 709. порох, 710. порох, 711. порох, 712. порох, 713. порох, 714. порох, 715. порох, 716. порох, 717. порох, 718. порох, 719. порох, 720. порох, 721. порох, 722. порох, 723. порох, 724. порох, 725. порох, 726. порох, 727. порох, 728. порох, 729. порох, 730. порох, 731. порох, 732. порох, 733. порох, 734. порох, 735. порох, 736. порох, 737. порох, 738. порох, 739. порох, 740. порох, 741. порох, 742. порох, 743. порох, 744. порох, 745. порох, 746. порох, 747. порох, 748. порох, 749. порох, 750. порох, 751. порох, 752. порох, 753. порох, 754. порох, 755. порох, 756. порох, 757. порох, 758. порох, 759. порох, 760. порох, 761. порох, 762. порох, 763. порох, 764. порох, 765. порох, 766. порох, 767. порох, 768. порох, 769. порох, 770. порох, 771. порох, 772. порох, 773. порох, 774. порох, 775. порох, 776. порох, 777. порох, 778. порох, 779. порох, 780. порох, 781. порох, 782. порох, 783. порох, 784. порох, 785. порох, 786. порох, 787. порох, 788. порох, 789. порох, 790. порох, 791. порох, 792. порох, 793. порох, 794. порох, 795. порох, 796. порох, 797. порох, 798. порох, 799. порох, 800. порох, 801. порох, 802. порох, 803. порох, 804. порох, 805. порох, 806. порох, 807. порох, 808. порох, 809. порох, 810. порох, 811. порох, 812. порох, 813. порох, 814. порох, 815. порох, 816. порох, 817. порох, 818. порох, 819. порох, 820. порох, 821. порох, 822. порох, 823. порох, 824. порох, 825. порох, 826. порох, 827. порох, 828. порох, 829. порох, 830. порох, 831. порох, 832. порох, 833. порох, 834. порох, 835. порох, 836. порох, 837. порох, 838. порох, 839. порох, 840. порох, 841. порох, 842. порох, 843. порох, 844. порох, 845. порох, 846. порох, 847. порох, 848. порох, 849. порох, 850. порох, 851. порох, 852. порох, 853. порох, 854. порох, 855. порох, 856. порох, 857. порох, 858. порох, 859. порох, 860. порох, 861. порох, 862. порох, 863. порох, 864. порох, 865. порох, 866. порох, 867. порох, 868. порох, 869. порох, 870. порох, 871. порох, 872. порох, 873. порох, 874. порох, 875. порох, 876. порох, 877. порох, 878. порох, 879. порох, 880. порох, 881. порох, 882. порох, 883. порох, 884. порох, 885. порох, 886. порох, 887. порох, 888. порох, 889. порох, 890. порох, 891. порох, 892. порох, 893. порох, 894. порох, 895. порох, 896. порох, 897. порох, 898. порох, 899. порох, 900. порох, 901. порох, 902. порох, 903. порох, 904. порох, 905. порох, 906. порох, 907. порох, 908. порох, 909. порох, 910. порох, 911. порох, 912. порох, 913. порох, 914. порох, 915. порох, 916. порох, 917. порох, 918. порох, 919. порох, 920. порох, 921. порох, 922. порох, 923. порох, 924. порох, 925. порох, 926. порох, 927. порох, 928. порох, 929. порох, 930. порох, 931. порох, 932. порох, 933. порох, 934. порох, 935. порох, 936. порох, 937. порох, 938. порох, 939. порох, 940. порох, 941. порох, 942. порох, 943. порох, 944. порох, 945. порох, 946. порох, 947. порох, 948. порох, 949. порох, 950. порох, 951. порох, 952. порох, 953. порох, 954. порох, 955. порох, 956. порох, 957. порох, 958. порох, 959. порох, 960. порох, 961. порох, 962. порох, 963. порох, 964. порох, 965. порох, 966. порох, 967. порох, 968. порох, 969. порох, 970. порох, 971. порох, 972. порох, 973. порох, 974. порох, 975. порох, 976. порох, 977. порох, 978. порох, 979. порох, 980. порох, 981. порох, 982. порох, 983. порох, 984. порох, 985. порох, 986. порох, 987. порох, 988. порох, 989. порох, 990. порох, 991. порох, 992. порох, 993. порох, 994. порох, 995. порох, 996. порох, 997. порох, 998. порох, 999. порох, 1000. порох, 1001. порох, 1002. порох, 1003. порох, 1004. порох, 1005. порох, 1006. порох, 1007. порох, 1008. порох, 1009. порох, 1010. порох, 1011. порох, 1012. порох, 1013. порох, 1014. порох, 1015. порох, 1016. порох, 1017. порох, 1018. порох, 1019. порох, 1020. порох, 1021. порох, 1022. порох, 1023. порох, 1024. порох, 1025. порох, 1026. порох, 1027. порох, 1028. порох, 1029. порох, 1030. порох, 1031. порох, 1032. порох, 1033. порох, 1034. порох, 1035. порох, 1036. порох, 1037. порох, 1038. порох, 1039. порох, 1040. порох, 1041. порох, 1042. порох, 1043. порох, 1044. порох, 1045. порох, 1046. порох, 1047. порох, 1048. порох, 1049. порох, 1050. порох, 1051. порох, 1052. порох, 1053. порох, 1054. порох, 1055. порох, 1056. порох, 1057. порох, 1058. порох, 1059. порох, 1060. порох, 1061. порох, 1062. порох, 1063. порох, 1064. порох, 1065. порох, 1066. порох, 1067. порох, 1068. порох, 1069. порох, 1070. порох, 1071. порох, 1072. порох, 1073. порох, 1074. порох, 1075. порох, 1076. порох, 1077. порох, 1078. порох, 1079. порох, 1080. порох, 1081. порох, 1082. порох, 1083. порох, 1084. порох, 1085. порох, 1086. порох, 1087. порох, 1088. порох, 1089. порох, 1090. порох, 1091. порох, 1092. порох, 1093. порох, 1094. порох, 1095. порох, 1096. порох, 1097. порох, 1098. порох, 1099. порох, 1100. порох, 1101. порох, 1102. порох, 1103. порох, 1104. порох, 1105. порох, 1106. порох, 1107. порох, 1108. порох, 1109. порох, 1110. порох, 1111. порох, 1112. порох, 1113. порох, 1114. порох, 1115. порох, 1116. порох, 1117. порох, 1118. порох, 1119. порох, 1120. порох, 1121. порох, 1122. порох, 1123. порох, 1124. порох, 1125. порох, 1126. порох, 1127. порох, 1128. порох, 1129. порох, 1130. порох, 1131. порох, 1132. порох, 1133. порох, 1134. порох, 1135. порох, 1136. порох, 1137. порох, 1138. порох, 1139. порох, 1140. порох, 1141. порох, 1142. порох, 1143. порох, 1144. порох, 1145. порох, 1146. порох, 1147. порох, 1148. порох, 1149. порох, 1150. порох, 1151. порох, 1152. порох, 1153. порох, 1154. порох, 1155. порох, 1156. порох, 1157. порох, 1158. порох, 1159. порох, 1160. порох, 1161. порох, 1162. порох, 1163. порох, 1164. порох, 1165. порох, 1166. порох, 1167. порох, 1168. порох, 1169. порох, 1170. порох, 1171. порох, 1172. порох, 1173. порох, 1174. порох, 1175. порох, 1176. порох, 1177. порох, 1178. порох, 1179. порох, 1180. порох, 1181. порох, 1182. порох, 1183. порох, 1184. порох, 1185. порох, 1186. порох, 1187. порох, 1188. порох, 1189. порох, 1190. порох, 1191. порох, 1192. порох, 1193. порох, 1194. порох, 1195. порох, 1196. порох, 1197. порох, 1198. порох, 1199. порох, 1200. порох, 1201. порох, 1202. порох, 1203. порох, 1204. порох, 1205. порох, 1206. порох, 1207. порох, 1208. порох, 1209. порох, 1210. порох, 1211. порох, 1212. порох, 1213. порох, 1214. порох, 1215. порох, 1216. порох, 1217. порох, 1218. порох, 1219. порох, 1220. порох, 1221. порох, 1222. порох, 1223. порох, 1224. порох, 1225. порох, 1226. порох, 1227. порох, 1228. порох, 1229. порох, 1230. порох, 1231. порох, 1232. порох, 1233. порох, 1234. порох, 1235. порох, 1236. порох, 1237. порох, 1238. порох, 1239. порох, 1240. порох, 1241. порох, 1242. порох, 1243. порох, 1244. порох, 1245. порох, 1246. порох, 1247. порох, 1248. порох, 1249. порох, 1250. порох, 1251. порох, 1252. порох, 1253. порох, 1254. порох, 1255. порох, 1256. порох, 1257. порох, 1258. порох, 1259. порох, 1260. порох, 1261. порох, 1262.

ДО 45-РІЧЧЯ АКЦІЇ «ВІСЛА»

Цього року минає 45 років від горезвісної, безправної, насильної акції «Вісла» 1947 р. Біля 65 тисяч (польські офіційні дані) українських родин з Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя насильно вирвано з їхніх відовчих місць суцільного проживання, пограбовано за землі, приватного, церковного і громадського майна, і розпорошено на понімецьких західних землях Польщі для інтенсивного винародовлення.

Вже в самих початках організаційної діяльності УСКТ українське населення ставило перед польською державою проблеми акції «Вісла» – справи повернення (дискусія на I-му З'їзді УСКТ 18-18.06.1956). Справу цю офіційно ставили від самих початків також уєскативські діячі на місцях проживання, між іншим, в Зеленогірщині.

Нижче публікуємо, м.ін., один з тих «зеленогірських» документів – голосні «Wnioski» (висновки – підсумки).

Інформуємо, що 23-24 травня 1991 р. у Львові Львівська обласна історико-просвітницька організація «Меморіал» провела міжнародну наукову конференцію на тему «Проблеми переселення і депортації українського і польського населення в 1944-53 рр.». В конференції взяли участь також доповідачі з Польщі: Юрій Стажинський (Вроцлав) – «Анти-українська пропаганда в Польщі у процесі проведення операції «Вісла», д-р Ростислав Жерелик (Вроцлав) – «Лемки на Долішньому Шлеску в 1947-50 рр.», Михайло Ковальський (Гожів) – «Боротьба з наслідками акції «Вісла»; на Конференцію надіслав свою доповідь Лев Галь з Вроцлава – «Умови виселення та розселення українського населення в світлі документів і літератури в Польщі».

Акція «Вісла» була також темою, яка обговорювалася на I-му Всеукраїнському Конгресі Лемків 5 червня 1992 р. в Тернополі (Україна).

13-14 червня ц.р. проходила в Щеціні Міжнародна Наукова Конференція на тему «Акція „Вісла“ на тлі польсько-українських відносин у ХХ ст.». (мк)

Боротьба з наслідками акції «Вісла»

(На основі деяких документів ВП УСКТ в Зеленій Горі з 1956-57 рр.)

Фрагменти доповіді, виголошеної на конференції
«Проблеми переселення і депортації українського
і польського населення в 1945-54 роках»,
яка проходила 23-24 травня 1991 р. у Львові

«(...) Щойно в 1956 році українське населення в Польщі змогло заговорити прилюдно про своє горе-биду – акцію «Вісла» – безправне, нічим не обґрунтоване, примусове-насильне, масове виселення з місць свого відовчого проживання на своїх етнографічних землях Лемківщини, Надсянни, Холмщини і Підляшшя які в 1945 р. опинилися на південно-східних окраїнах Польщі в тодішніх Краківському, Ряшівському, Люблінському воєводствах.

З цього часу що більш аргументовані голоси в цій дискусії придушувалися – іноді дуже брутально – високопоставленими в партійній і державній адміністрації особами. Дискусія ця триває по сьогоднішній день.

Пропоную увазі три документи, які поставили в уєскативському середовищі колисьньої Зеленогірщини, що на західних землях Польщі, протягом відносної короткої відстані часу 9-ти місяців (XII.1956-IX.1957) та ілюструють короткий фрагмент-епізод боротьби, яка велася – так би мовити «офіційно» низовими ланками УСКТ.

Документи ці були редактовані польською мовою, призначалися-бо вони для польського адресата. Перші два були перекладені в тодішній редакції «Нашого слова», по дорозі «відредаговані», тобто суттєво скорочені і такі ж опубліковані в «НС». Третій документ так і не дочекався перекладу, а тим більше публікації.

Першим опублікованим «зеленогірським» документом був «Лист учасників II-го поширеного засідання ВП УСКТ в Зеленій Горі від 30.12.1956 р. до Політичного Бюро ЦК ПОРП», опублікований в «НС» № 8(28) від 24.02.1957 р. під заголовком «Домагання Українців Зеленогірщини». В публікації не подавалося адресата «Листа», якому керувалося домагання, що

і зменшувало до мінімуму гостроту-різкість їх вимови-вислову. Всеж таки їх оприлюднення в «НС» ознайомлювало читачів, спонукувало до думання, може подібних дій...

(...) Другий опублікований документ «Звернення українських виборців Зеленогірщини до своїх послів» не є дослівно документом ВП УСКТ в Зеленій Горі, але члени ВП УСКТ інспірували і редагували його.

Зредаговане в січні 1957 р. і доручене годинним послам 113 і 115 виборчих округів «Звернення» скорочено і опубліковано в «НС» № 10(30) від 10.03.1957 р. (...)

(...) Третій документ це «Висновки» («Підсумки») (по-польськи «Wnioski»), опрацьовані у відповідності до Постанови IV Надзвичайного поширеного пленарного засідання ВП УСКТ в Зеленій Горі від 15.08.1957 р. на основі матеріалів Пленуму і актуальної ситуації українського населення».

У «Висновках» автори зробили оцінку положення українського населення в Польщі в серпні-вересні 1957 р. (...)

(...) Для інформації додаю, що справа акції «Вісла» дочекалася формального зголошення Головним правлінням УСКТ до Сейму попереднього скликання в 1989 році «Репортолу» про положення українського населення. Відповідь Сейму була делікатно кажучи – немериторична, щоб не сказати – неповажна.

Справа ця була теж предметом звернення Об'єднання українців у Польщі до Парламенту Речіпосполитої Польщі.

Парламент Польщі, на мою думку, зробив маневр в цій справі:

а) Сенат, який не ухвалює законів, а лише їх затверджує, схвалив постанову в справі акції «Вісла» (1990), яка дає укра-

Вірх

Наша Лемківщина

Так, як każда мати рідна
Любит свої діти,
кличе їх до себе завсе,
Хоче їх видіти.

І штороку робит Ватры,
Жебы сой співали,
Вшыты разом ту в горах
Бы ся звеселяли.

Ту колиси в наших горах
Жыли нашы діды,
Жыли собі разом в купці,
Не бракло ім біды.

Выізджали аж за море,
Бо хліба глядали,
Бо в тых горах дос так бідных
Нераз бідували.

Але все ту в тоты горы
Они ся вертали,
І ту завсе свою старіст
Они дожывали.

І найдеме їх ту кости
В тій гірській земліці,
Де спочыли юж на вікы
В гірській околиці.

І ту лежат собі они,
Горы ім шепочут,
Бо про тоту кривду нашу
Розповісти хочут.

Розровісти хочут,
Як «Вісла» гуляла,
Як тот нарід бідных лемків
Одталъ выганяла.

Тоты часы мы повинни
Завсе пам'ятати,
Нашых дідів і прадідів
Завсе споминати.

Ту най лежат собі они,
Вічна ту ім хвала,
Жебы наша Лемківщина
Нигда не пропала.

їнському населенню якусь моральну сатисфакцію (але нічого більше!);

б) Сейм, який міг би щось зробити, не береться, як досі, за цю справу.

У цій боротьбі українська сторона – неймовірно скривджена, слаба, засуджена на фізичну ліквідацію – інтенсивно денационалізована – протиставляла аргументи правові, історичні, моральні. Партійно-державна адміністрація тим аргументам протиставляла брутальну силу своєї владі: розірвання-розігнана ВП УСКТ в Зеленій Горі, що довело до занепаду організаційної структури в Зеленогірщині, яка і до нині не відбудована. Співатора і автора цих документів, секретаря ВП УСКТ в Зеленій Горі, клькарарово звільнювали з посади штатного секретаря-працівника ВП УСКТ, остаточно звільнений з цієї посади нормальним способом, врешті, за дог омого провокації, арештований і засуджений на 6 (шість) років ув'язнення (перебував в тюрмах в Зеленій Горі, Вронках і Стішелях Опольських.

Михайло Ковальський

Wnioski

opracowane zgodnie z postanowieniem

IV Nadzwyczajnego Poszerzonego Plenum

Zarządu Wojewódzkiego UTSK w Zielonej Górze

w dniu 15.08.1957 r. na podstawie materiałów Plenum

i oceny aktualnej sytuacji ludności ukraińskiej

Ludność ukraińska zamieszkała od wieków na ziemiach obecnych województw krakowskiego, rzeszowskiego i lubelskiego zdecydowała się w latach 1944-1946 związać swoją przyszłość z losem Polski. Przedstawicielom tej ludności zagwarantowano oficjalnie w r. 1945 pełnię rozwoju społeczno-ekonomicznego i kulturalnego w ramach ustroju demokracji ludowej a ponadto zapewniono ich, że lojalni obywatele nie będą nigdy przymusowo przesiedlani (protokół z przyjęcia delegacji ludności ukraińskiej przez przedstawiciela Rządu w jesieni 1945 roku).

Mimo tego w roku 1947 ludność ukraińska w swojej masie (wg oficjalnych danych około 65 tys. rodzin) została bezprawnie i przymusowo wysiedlona ze swoich miejsc zamieszkania – dziedziczonej od wieków drobnej i średniej własności chłopskiej – z naruszeniem elementarnych praw człowieka i obywatela, zagwarantowanych Konstytucją PRL i rozproszona na Ziemiach Zachodnich. Osiedlona w PGR, PGL i gospodarstwach indywidualnych z reguły w najgorszych obiektach mieszkalnych i gospodarczych (lepsze zostały zajęte wcześniej) ludność ta była szykanowana i dyskryminowana już od samego początku (obóz w Jaworznie) w nowych miejscach zamieszkania aż do roku 1956.

Żądania i próby tej ludności czynione m.in. w r. 1948 w sprawie powrotu i zwrotu własności kierowane do Kancelarii Prezydenta, ta z kolei kierowała do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego jako rzekomo kompetentnego do załatwiania tych spraw, o czym zawiadamiano petentów. Na tym kończyło się załatwianie, gdyż zainteresowanym niczego więcej nie komunikowano. Dowodem tego są dokumenty, będące w posiadaniu ludności ukraińskiej.

Wydany w roku 1949 znany dekret miał sankcjonować zaistniały stan rzeczy. Dwie Uchwały: Biura Politycznego KC PZPR z r. 1952 i Sekretariatu KC PZPR z r. 1955 w sprawie ukraińskiej mniejszości narodowej w Polsce nie przyniosły żadnych istotnych zmian w położeniu tej ludności, której ogół dowiedział się o nich zresztą dopiero w 1956 r.

Istnienie ludności ukraińskiej w Polsce oficjalnie przemilczano.

W atmosferze XX Zjazdu KPZR powstały Komisje Kulturalno-Oświatowe d/s ludności ukraińskiej m.in. we Wrocławiu i Zielonej Górze a następnie w czerwcu 1956 na I Zjeździe UTSK, gdzie został zgodnie wysunięty podstawowy postulat ludności ukraińskiej – żądanie umożliwienia powrotów i zwrotu własności przymusowo przesiedlonym.

Z kolei w okresie VIII Plenum KC PZPR i wyborów do Sejmu ludność ukraińska obok innych postulatów wysuwała na czołowe miejsce sprawy powrotów.

Uchwała Sekretariatu KC PZPR z kwietnia 1957 r. w sprawie ukraińskiej mniejszości narodowej w Polsce w b. minimalnym stopniu czyni zadość postulatowi ludności ukraińskiej. Obok bowiem pewnych niejasności zawiera sformu-

lowania, z którymi ludność ukraińska nie godziła się i nadal nie może się zgodzić (narada przewodniczących i sekretarzy zarządów wojewódzkich UTSK w dniu 25.4.1957 w Zarządzie Głównym UTSK w Warszawie. Plenum Zarządu Wojewódzkiego UTSK w dniu 11.5.1957 w Zielonej Górze, zebranie powiatowe ludności ukraińskiej w Szprotawie, poszerzone posiedzenie plenarne UTSK w Głogowie, Nowej Soli, Gorzowie Wlkp.). Podjęte zaś przez Komisję KC PZPR d/s. mniejszości narodowych w lipcu 1957 „Wnioski” stwierdzają jakoby w IV kwartale 1956 ujawnił się „silny nacisk drobnomieszczańskich i nacjonalistycznych elementów wewnątrz UTSK”, a w innym miejscu mówią o rzekomym „rozuchwaleniu się ukraińskich nacjonalistycznych elementów” m.in. w woj. zielonogórskim.

Oceniając obecną sytuację Zarząd Wojewódzki UTSK w Zielonej Górze stwierdza:

1. Mimo upływu 5-ciu miesięcy od przyjęcia Uchwały Sekretariatu KC PZPR z kwietnia 1957 nie ukazało się dotychczas żadne z postulowanych przez nią rozporządzeń wykonawczych.

2. Pełnomocnik Rządu dotychczas nie powołał odpowiedniej Komisji w woj. krakowskim (p. 2 a Uchwały).

3. Nie udziela się zezwoleń na natychmiastowe powroty (p. 2 b Uchwały).

4. Organa władzy terenowej w woj. rzeszowskim utrudniają powroty (wypowiedź przedstawiciela Prezydium PRN Gorlice do ob. Daniła ze Śliwnika w pow. szprotawskim, starającego się o powrót do wsi Bodnarka w pow. gorlickim: „...nie ma się co starać do Bodnarki i tak tam w żaden sposób nikogo z Ukraińców nie dopuszczają...”).

5. Prezydium rad narodowych w woj. krakowskim w ogóle nie dopuszczają do powrotów mimo oczywistych możliwości (wypowiedź przedstawiciela Prezydium WRN Kraków do ludności ukraińskiej z pow. Strzelce Krajeńskie pragnącej powrócić do wsi Mochnaczka w pow. Nowy Sącz: „...nie możemy was puścić, bo za wami pójść inni...”).

6. Prezydium WRN Rzeszów projektuje przeznaczyć na cele osiedlenia ludności ukraińskiej jedynie 50-55 tys. ha. (z ujawnionych dotychczas 100 tys. ha), rezerwując resztę (wbrew Uchwale p. 4 c) na cele nie mające nic wspólnego ze zwrotem tej ziemi ludności ukraińskiej jak ewentualne osiedlenie górali, upelnorolnienie miejscowych, wypasy owiec, zalesienie (zapewne w myśl artykułu L. Pietrzaka „Dwie szale krzywd”: „...wolę tysiąc świerków jak jednego Ukraińca...” – „Dziennik Ludowy” nr 72 z 16.4.1957).

7. Prezydium rad narodowych usiłują ograniczyć działanie Uchwały wyłączając bez uzasadnienia tereny niektórych powiatów z zasięgu jej działania (np. powiaty Jasło i Brzozów w woj. rzeszowskim, powiaty Nowy Targ i Nowy Sącz w woj. krakowskim, możliwość powrotów do powiatu gorlickiego ograniczają tylko do terenu niektórych wsi – dla ludności ukraińskiej z woj. zielonogórskiego jedynie do wsi Regie-

tów, Wołowiec, Skwirtne, Przysłop – oraz planują zakończyć akcję powrotów już w b.r. (wypowiedź przedstawiciela Prezydium PRN Gorlice w dniu 16.9.1957 w Zielonej Górze) wbrew Uchwale i oczywistym interesom gospodarczym państwa i obywateli narodowości ukraińskiej, a tym samym chcą sprowadzić do minimum jej efektywne znaczenie dla ludności ukraińskiej.

8. Posunięcia gospodarcze mające na celu stabilizację na Ziemiach Zachodnich chętniej ku temu ludności ukraińskiej są b. nikle. Dowodem tego jest praktyka terenowych organów władzy odnośnie udzielania rekompensat, o której melduje ludność ukraińska.

9. Ekscesy chuligańskich elementów wobec ludności ukraińskiej są niedostatecznie ścigane przez organa Milicji Obywatelskiej i sprawiedliwości (np. zeszłoroczne wypadki winobrania we w Zielonej Górze mimo upływu blisko roku nie doczekały się jeszcze swojego epilogu).

10. Niezałatwienie słusznych, w pełni uargumentowanych domagań w sprawach

powrotu i zwrotu własności doprowadza ludność ukraińską do rozpaczy. Kieruje ona indywidualne sprawy powrotów do sądów i mówi o potrzebie zainteresowania tymi sprawami czynników międzynarodowych.

W tym stanie rzeczy Zarząd Wojewódzki UTSK w Zielonej Górze stwierdza:

1. Zastosowanie zasady zbiorowej odpowiedzialności do całej ludności ukraińskiej w Polsce za działalność UPA i stosownie do tego jej bezprawne i przymusowe wysiedlenie w ramach akcji „Wisła” było bardzo poważnym naruszeniem leninowskich zasad polityki narodowościowej, jaką winno stosować państwo ludowe w myśl konstytucyjnych zobowiązań wobec obywateli niezależnie od ich narodowości.

2. Motywowanie (m.in. w Uchwale) akcji „W” działalnością UPA nie wytrzymuje krytyki wobec faktu działania i zwalczania UPA w ZSRR i Czechosłowacji bez tych skutków oraz objęcia akcją „W” terenów, na których w ogóle nie działała (pln.-wsch. powiaty woj. lubelskiego, powiaty Nowy Targ i Nowy Sącz w woj. krakowskim) oraz wobec faktu ponownego wysiedlania i aresztowania powracającej i nie wysiedlonej w 1947 r. ludności m.in. w roku 1950 w pow. Nowy Targ.

3. Wydanie Dekretu z roku 1949 i utrzymywanie go nadal w mocy we wszystkich jego sformułowaniach jest dowodem dalszego stosowania dyskryminacyjnych praktyk wobec przesiedlonej ludności.

4. Załatwienie sprawy powrotów dla żądającej tego ludności i zwrocie jej własności jest nie tylko możliwe, ale również konieczne m.in. w sposób, jak to się czyni obecnie w innych krajach przy naprawianiu błędów minionego okresu (ZSRR: powrót narodów kaukaskich, Rumunia: zwrot nieruchomości majątku Niemcom, którzy sami opuścili granice Rumunii względnie zostali z niej wysiedleni, Jugosławia, Węgry) i jedynie ono może być fundamentem budowy trwałego zaufania ludności ukraińskiej do władzy ludowej.

5. Ludność ukraińska nie zgadza się ze sformułowaniami Uchwały odnośnie „opracowania możliwości powrotów nie naruszając praw osiedleńców”, szczególnie osiedleńców posiadających kilka gospodarstw, nie rezygnuje bowiem ze swych konstytucyjnych praw dziedziczenia swej własności. Słusznie uważa, że to jej elementarne prawo do dziedziczonej od wieków mało- i średniorolnej własności chłops-

kiej, право nie kwestionowane przez żaden z dotychczasowych ustrojów społecznych i porządków politycznych na tych ziemiach nie może być anulowane bezprawnym wysiedleniem, czy takim samym Dekretem.

6. Niezależnie od spraw powrotów na prośby i żądania ludności m.in. w roku 1948 (a więc jeszcze przed ukazaniem się Dekretu z roku 1949) stanowi dowód braku dobrej woli w załatwieniu tych spraw w okresie, gdy istniały jeszcze rzekomo „formalne” możliwości ich pozytywnego załatwienia.

7. Ludność ukraińska województwa zielonogórskiego podtrzymuje swoje postulaty odnośnie załatwienia sprawy powrotów i Dekretu zawarte m.in. w liście uczestników II Plenum Zarządu Wojewódzkiego UTSK w Zielonej Górze z dnia 30.12.1956 do Biura Politycznego KC PZPR („Nasze Słowo” nr 8 z 24.2.1957) i petycji ukraińskich wyborców do posłów 113 i 115 okręgów wyborczych („Nasze Słowo” nr 10 z 10.3.1957 r.).

8. Sformułowania „Wnisków” Komisji KC PZPR d/s Narodowości z lipca 1957 r. piętnujące aktyw UTSK m.in. województwa zielonogórskiego mianem „ukraińskich elementów drobnomieszczańskich i nacjonalistycznych” oraz mówiące o rzekomym tych elementów „rozzuchwaleniu się” i „powiązaniu z międzynarodowym imperializmem” mogą uchodzić za bolesne nieporozumienie. W przeciwnym bowiem razie muszą być uważane za przejaw chęci określonych osób zdyskredytowania tego aktywu w oczach instancji partyjnych i organów władzy jak i ogółu ludności ukraińskiej w Polsce. Dowodzić tego może stwierdzenie, zresztą, udział przedstawicieli redakcji „Naszego Słowa” w ich redagowaniu.

9. Istniejące próby i sugestie wyeliminowania spraw powrotu – podstawowego problemu nurtującego przynajmniej część ludności ukraińskiej w Polsce – ze sfery zagadnień bardzo żywo interesujących UTSK z równoczesnym skierowaniem działalności UTSK wyłącznie na tory działalności kulturalno-oświa-

towej (m.in. wypowiedź przedstawiciela Zarządu Głównego UTSK ob. Bojarskiego w dyskusji na IV Plenum: „...UTSK nie jest komitetem przesiedleńczym a towarzystwem kulturalno-oświatowym”) mogą spowodować zawężenie działalności UTSK i jego bazy społecznej oraz powodować niebezpieczną izolację ludności ukraińskiej nie tylko względem UTSK, ale również partii i władzy ludowej – dwustronną transmisją dwustronnie uzgodnionych i słusznych postulatów.

10. Oficjalne stwierdzenie w czasie dyskusji przedstawiciela Zarządu Głównego UTSK ob. Bojarskiego, że „...w Zarządzie Wojewódzkim UTSK w Zielonej Górze nie ma nacjonalistów...” oraz stwierdzone próby prawie że równoczesnej niewłaściwej informacji (Prezydium Zarządu Wojewódzkiego UTSK we Wrocławiu w dniu 18.8.1957 r., Prezydium Zarządu Głównego UTSK, brak jakiegokolwiek informacji w „Naszym Słowie”) dowodzą dalszego dezinformowania odnośnych czynników o charakterze IV Plenum.

11. Obecna sytuacja ludności ukraińskiej w Polsce jest nadal specyficzna i nie rozwiązana. Realizacja minimalnych postulatów Uchwały Sekretariatu KC PZPR z kwietnia 1957 r. jak wynika z powyższego jest hamowana i ograniczana (np. projekty wykorzystania rezerw wolnej ziemi).

Centralne czynniki partii i rządu są niewłaściwie informowane o rzeczywistej sytuacji ludności ukraińskiej („Wnioski” Komisji KC PZPR d/s Narodowości z lipca 1957 r., „Trybuna Ludu” – „Krzywdy nie zmażesz krzywdą” nr 258 z 19.9.1957 r.). Sytuacja ta utrudnia szczególnie mocno działalność UTSK wśród ogółu ludności ukraińskiej w Polsce.

12. W tej sytuacji Zarząd Wojewódzki UTSK w Zielonej Górze domaga się stanowczego zwołania w jak najkrótszym terminie (t.j. jeszcze w roku 1957) II Zjazdu UTSK (stosownie zresztą i zgodnie z postanowieniem I Zjazdu UTSK w dniach 16-18 czerwca 1956) w celu omówienia aktualnej sytuacji ludności ukraińskiej w Polsce jak i sytuacji wewnątrz UTSK i podjęcia niezbędnych kroków w kierunku opracowania uzgodnionej i słusznej polityki wobec ukraińskiej mniejszości narodowej w Polsce.

13. Wobec braku obiektywnych informacji o sytuacji i nastrojach ludności ukraińskiej woj. zielonogórskiego oraz przebiegu IV Nadzwyczajnego Poszerzonego Plenum Zarządu Wojewódzkiego UTSK w Zielonej Górze. Prezydium Zarządu Wojewódzkiego UTSK uważa za konieczne poinformować odnośne czynniki:

Sekretariat KC PZPR,
Naczelny Komitet ZSL,
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych,
Komisja KC PZPR d/s Narodowości,
Zarząd Główny UTSK,
Zarządy Wojewódzkie UTSK:
Szczecin, Koszalin, Gdańsk,
Olsztyn, Lublin, Przemyśl, Wrocław,
Zarządy Powiatowe UTSK
w woj. zielonogórskim,
Zarząd Powiatowy UTSK
w Baniach Mazurskich,
Koła Miejskie UTSK
w Warszawie, Łodzi, Krakowie,
Wojewódzki Zarząd Spraw Wewnętrznych
Zielona Góra,
Zespół Poselski woj. zielonogórskiego,
Komisja KW PZPR d/s Narodowości
Zielona Góra,
Redakcja „Nasze Słowo”

**Zarząd Wojewódzki UTSK
w Zielonej Górze**

Zielona Góra, wrzesień 1957 r.

Пам'яті сердечного приятеля

Помежже густо заселеными лемківськими селами Крампно, Мисцовом і Полянми лежить присілок Острішне. Здавна-давня мешкало там пару польських родин. Шанували они свою мову, традиції, обычаї. На Службу Божу ходили до церкви в Полянах, а лем часом до костела в Змигороді, віддаленіс о 20 кілометрів. Ніч в тім дивне, же знали бесідувати по-лемківськи, а їх співжыты з нашыми людьми могло быти прикладом для іншых. Хоц часы ся змінили (перед войном активно діяв в Полянах постерунок польской поліції, КОП, шляхта загорода; під час окупації німецька адміністрація, українська поліція в Крампні), то ани з одной, ани з другой стороны ніхто не мав більшых прикrostи і ніч не потрапило зоколотити добросусідської згоды.

Серед околичных газдів поляків, котрым тяжко ся в горах газдувало, на виружніна заслуговувала родина Бернацких, і то в тым, же была бідніша од вшытких. Біда змусила родичів-поляків оддати сына, 12-літнього Людвіка, на службу до богача з Мисцовой Афтаня Бескідняка за узгіднену річну ціну (1 кошелю, 1 ногавкы, 1 метер зерна, 5 мішків і вымагання, жебы бив кормлений незле і до сыта). До його обов'язків належало пасти і опоряджувати велике чысло статку і всякы домашні роботы. Мусів він ставати до дня і робити до пізной ночы. Зато в час полудневий міг поспати.

Людвіс барз прагнув ся вчыти, тым барже, же школа была поблизу, до котрой ходили його

ровесники. В полудне, заміст спати, Людвіс потаємні реред газдом ходив до школы, де оказав ся понятным учнем. Як же радував ся, коли купив ем му книжку і зошит. Але радіст з науки было недовго. По трьох місяцях його газда довідав ся, же його слуга ходит до школы, та й веце го не пустив, жебы «не втратило його быдло».

Кінцом 1944 року цивільне населеня было выселено з-під фронту. Бернацкы пішли разом

«БАНДЕРОВЕЦ»

з лемками і до пересунення фронту на захід мешкали в Святкові, Маластові, Пантні і в Бортнім – в родині Феленчаків. О тым, же на выселеню серед лемків были добрі трактуваны, з вдяком до днес споминают. Але за тото згідне з лемками жыты, за послугованя ся лемківском бесідом, – потерпіли...

1947 рік. Бернацкы, як і їх сусіды, жадных бандерівців невет не виділи. Пришло польське войско і выселило в дві години мешканців Острішного. Для «очыщєня терену з «банд УПА» розльокувало свої пляцкы-станіці. Крампну і Поляни приділено до станіці в Дошніці. Одтамалі, з будинку клєбани, выходили «хлопці-кабєвяки» в терен. А в певніці клєбани для «бандерівців» прирехтувано «добры

варункы» – наляно воды. Довго ходили по сєпах і горах, а певніця дальше была пуста. Аж з початком паздерника 1947 р. натрапили на хлопчыска, котрий вертав з поля до хыжы. Быв то Людвік. Зв'язали му руки і під багнетами привели до Дошніці. Жовнір, котрий походив з кресів, зауважы, же хлопец реагує на слова, выповіджєны по-українськы. Тото старчыло за доказ, же він єст бандеровцом. Безлітосным «слідством» змушали го, жебы ся признав до вшыткого, о што го оскаржали. Приоділи го в рускій шынель, понавішали на нього ружны медалі і водили го по прифронтовых окопах. Там мав потвердити, же єст з УПА.

Стало ся так, же і стрыко Людвіка, Войцєх, трафив під опіку «зуків» з дошніцкой клєбани. Там з трудом розпознав покыравленого бранка. Вайцєх в 1939 р. бив змобілізуваний до Польского Войска, достав ся до німецькой чєволі і домів повернув аж по войні. В полатаных лахманах, в недостатку, разом з родином і сусідами-лемками тішыв ся, же война ся скінчыла, же буде справедлива Польска для вшытких. Бу «курації» в Дошніці жыв недовго. А Людвік, скатований, шарений до певніці з водом, не пережыв і двох тыжнів. Едного ранка вытагнули його мартве тіло з воды. Коли сходили сонце, на лемківскім цмынтери прысыпували нещасника лемківском земльом. Родина, брат Станіслав, котрий дальше мешкат в Острішнім, маюч великий жал, жал за невинну смерт, кривду, акой допустили ся свої, котрых до гнес не стати на слово: выбачте.

Іван Фуджак

**Z obozowej księgi wynika, że w Jaworznie,
który podczas okupacji był filią KL Auschwitz,
zmarło 160 ukraińskich więźniów. Obozem administrowali Polacy**

BRUDNE RĘCE

*Gdy w Jaworznie umierali pierwsi ukraińscy więźniowie,
Sejm uchał „Ustawę o upamiętnieniu męczeństwa
Narodu Polskiego i innych Narodów w Oświęcimiu”*

Akcja „Wisła” miała dwa cele. Pierwszym była fizyczna rozprawa z ukraińskim podziemiem, drugim – „wysiedlenie, rozsiedlenie” i zastraszenie Ukraińców po to, by w przyszłości nie pojawiło się z ich strony żadne niebezpieczeństwo. Obóz w Jaworznie był jednym ze środków realizacji tych celów.

Trafili do niego ludzie przypadkowi, bez wyroków, często w żaden sposób nie związani ani z Ukraińską Powstańczą Armią (UPA), ani z Organizacją Ukraińskich Nacjonalistów (OUN). Wojsko wkroczyło do ukraińskich wsi przed świtem. Mieszkańcy mieli od dwóch do trzech godzin na spakowanie dobytku. Pędzono ich potem do punktów załadunkowych przy stacjach kolejowych. Trafiali do klatek z drutu kolczastego, w których przebywali pod gołym niebem po kilka dni. W tym czasie, na podstawie przygotowanych wcześniej list poskrypcyjnych, funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa dokonywali aresztowań podejrzanych o wspomaganie UPA.

Listy poskrypcyjne UB uzupełniało na miejscu.

Obowiązywała zasada: „bij, aż się przyzna”.

– Choć byłem niewinny, musiałem złożyć przysięgę przed wojskowym kapelanem – wspomina Jerzy Szutiak. – Potem zabrano mnie do chłopskiej piwnicy, gdzie znęcano się nad mną. Na koniec UB-owcy wyprowadzili mnie na pole i kazali kopać dół. Za mną stało czterech żołnierzy z psem. W plecy miałem wymierzony ckm. Mieli mnie rozstrzelać, związali już nawet oczy, ale w ostatniej chwili przyszedł jakiś oficer i zmienili plany.

Rezultatem śledztwa często było przekazanie podejrzanego pod sąd wojskowy, który skazywał w trybie doraźnym. Najczęściej na kary więzienia, rzadziej – na śmierć przez rozstrzelanie. Sąd był surowy: Z sentencji wyroku skazującego na śmierć łączniczkę UPA, Rozalię Minko, wynika, że stracono ją za roznoszenie meldunków oraz za to, że „zbierała zioła, z których wykonywano lekarstwa dla członków UPA”.

Ukraińców, którzy uniknęli podejrzeń o współpracę z UPA i OUN, ładowano do bydłych wagonów i kiero-

wano do Oświęcimia. Tam, wykorzystując rozwinięty przez Niemców system ramp kolejowych, urządzono „Punkt Sanitarno-Odżywczy”. W Oświęcimiu formowano transporty na Ziemię Odzyskaną w sposób, który miał zagwarantować wykonanie dyrektyw Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego o rozsiedleniu: w każdej wiosce, gromadzie i gminie, do której kierowano ukraińskich przesiedleńców, nie mogli oni stanowić więcej niż 10 proc. ludności.

W Oświęcimiu zapadały także decyzje o umieszczeniu – bez wyroków – w Centralnym Obozie Pracy „Jaworzno”.

Regułą było kierowanie tam ukraińskiej inteligencji i duchowieństwa oraz żon, dzieci i krewnych mężczyzn skazanych za przynależność do UPA. Do Jaworzna trafiali też Ukraińcy, którzy – za pozwoleniem polskich urzędów – wracali do opuszczonych gospodarstw, by dokończyć żniwa. Władze na Ziemiach Odzyskanych rozumiały dramatyczną sytuację przesiedleńców pozbawionych zbiorów, wydawały więc potrzebne zaświadczenia. Szefowie akcji „Wisła” nie honorowali takich dokumentów: dla nich powraca-

jący Ukraińiec był zbirą – recydywistą. Aresztowanego kierowano do Jaworzna. Ostatnią grupę osadzonych stanowili „zamknięci na podstawie podejrzeń”; do obozu – jako potencjalni bandyci UPA w ukryciu – trafiali młodzi mężczyźni i osoby, którym „źle patrzyło z oczu”. Decyzja zależała od swobodnej interpretacji funkcjonariusza UB.

Obóz w Jaworznie urządzili Niemcy. Istniała tu filia nr 147 „Neu Dachs” obozu Auschwitz-Birkenau. Władze polskie wykorzystywały poniemiecką wartownię, wieżyczki strażnicze, zespół baraków i zaplecze. Obóz otoczony był podwójnym pasem drutów kolczastych pod napięciem. W piwnicy pralni urządzono często wypełniany wodą karcer. Ukraińcy przebywali w tych warunkach po kilka dni.

Większość Ukraińców z Jaworzna nie pracowała;

przechowywano ich w barakach, zabraniając wychodzenia na powietrze i kładzenia się na pryczach.

Rytm dnia odmierzali posiłki, apele, musztry i przesłuchania w tzw. gestapo, czyli miejscu urzędowania specjalnej grupy śledczej UB.

Grupa trafiła do Jaworzna po to, by wyłowić „ukrywających się zbirów”. Podstawowym instrumentem śledztwa było bicie, ale – według relacji sporej grupy więźniów – stosowano także elektrowstrząsy. Wielu Ukraińców puszczały nerwy; przyznawali się do współpracy z UPA, denuncjowali współwięźniów. Przesłuchiwanym nie zwalniano z musztry, którą zarządzali nadzorcy – forsownych biegów, czołgania w błocie, pokonywania długich dystansów „żabką”. Za najdrobniejsze przewinienia karano biciem lub karcerem. Strażnicy pamiętali także o ukraińskim święcie Piotra i Pawła. Komentując urzędową ukraińską więźniom „niespodzianki”.

ludzi wywlekano z baraków i przepędzano między dwoma szeregami żołnierzy, którzy okładali ich drewnianymi pałami.

Tak przeprowadzaną „ścieżkę zdrowia” nazwano „ukraińską procesją”. Pretekstem do organizowania tych żałosnych ceremonii bywał np. znaleziony w baraku śmieć. Na polecenie straż-

Decyzja o tym, kto trafi do Jaworzna zależała od swobodnego uznania funkcjonariusza UB

ników więźniowie wynosili go w kocu, a na czele pochodu szedł grekokatolicki ksiądz, który śpiewał pieśni religijne. Nikt natomiast nie śpiewał pieśni liturgicznych podczas chowania ludzkich zwłok: ładowano je po prostu na wózek zwany przez więźniów „Magda”. Brzmiało swojsko i strasznie. „Magda” opuszczała obóz i zatrzymywała się w lesie. Tam zwłoki wrzucano do zbiorowej mogiły i przysypywano warstwą piachu.

– Gdy powiał wiatr – wspomina jeden z więźniów – spod piachu widać było sterczące nogi i ręce.

Według danych książki obozowej, w Jaworznie osadzono 3 800 Ukraińców. Zmarło 160 – co dwudziesty piąty. Przyczyną śmierci był głód, brud oraz wyniszczenie organizmów podczas śledztwa i musztry.

Stan sanitarny obozu był fatalny: brakowało słomy na pryczach,

notowano sporo chorób jelitowo-żółdkowych.

Porucznik-lekarz Bronisław Jakobi, inspektor więziennictwa i epidemiolog Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie, miał własną teorię przyczyn takiego stanu rzeczy. W sprawozdaniu z kontroli przeprowadzonej w Jaworznie napi-

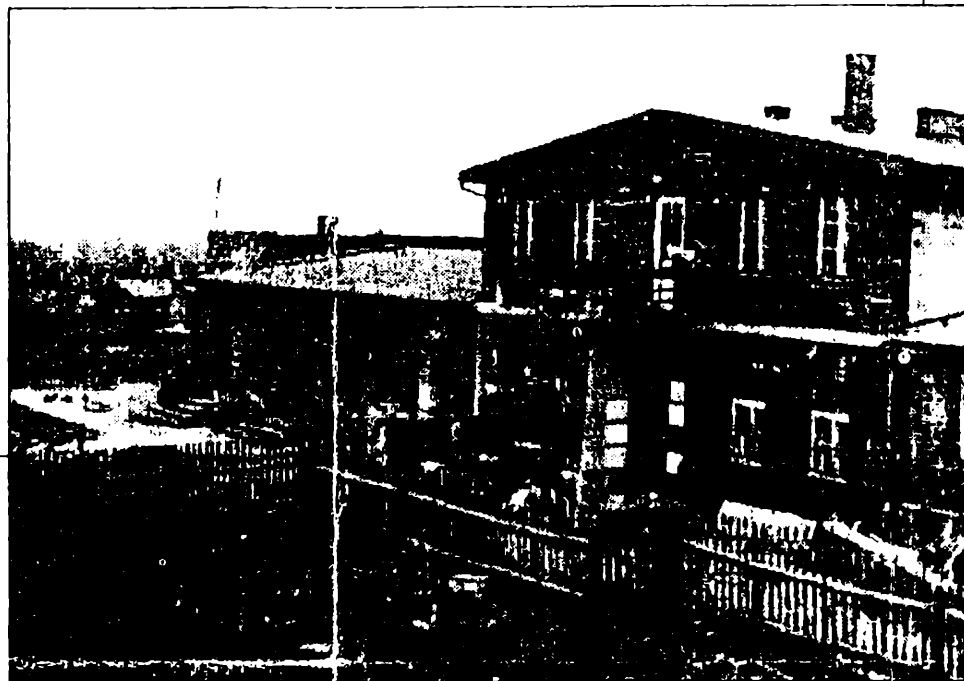
dostarczenie papieru klozetowego. Stan zawszczenia jest znikomy, stwierdzono jedynie obecność pcheł i gdzieś – nigdzie pluskwy”.

– W obozie urodziłam dziecko wspomina Maria. Przeżyła obóz, dziś mieszka pod Koszalinem. – Trzyszyła je obejrzeć blokowa, polska strażniczka. „Wyrzucić je, ukraińska kurwo, bo i tak zdechnie” – powiedziała. Nie wyrzuciłam.

Trzymałam je w ramionach, w zdjętej z siebie koszuli, owijałam szarym papierem pakowym.

odpowiadać, czas był wojenny, a za tą odpowiedź czekało więzienie, bicie, nawet śmierć. Baliśmy się.

Ludność pochodzenia ukraińskiego przetrzymywano w Jaworznie w latach 1947–1949. Potem obóz stał się więzieniem dla kryminalistów, przetrzymywano w nim także więźniów politycznych. Historię COP zajmuje się Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach. Śledztwo w sprawie pobytu Ukraińców w Jaworznie zakończy się najpewniej w tym roku. Jego wynikiem może być rehabilitacja części wię-

Budynek wartowni

niów lub wszystkich osadzonych bez wyroku.

Oddziały UPA „wsławiły się” masowymi mordami polskiej ludności cywilnej.

Szacunkowe dane przypisują im śmierć 100 tys. Polaków.

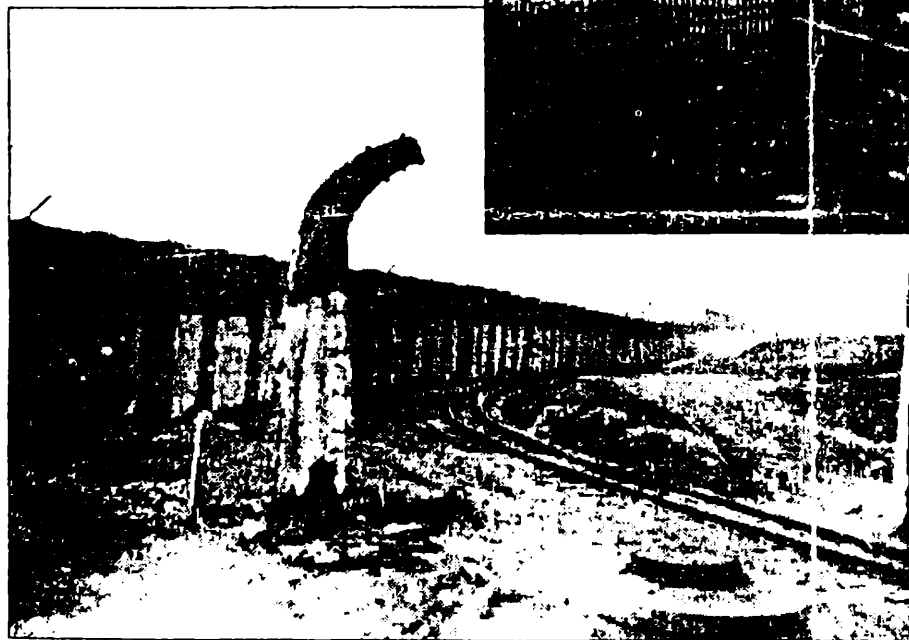
Skala polskiego holocaustu wywołała nienawiść nie tylko do UPA, ale i do całego narodu ukraińskiego. W tej sytuacji Polakom trudno otwarcie przyznać, że w brudnej wojnie z Ukraińcami i my nie zachowaliśmy czystych rąk.

Gdy w Centralnym Obozie Pracy w Jaworznie umierali pierwsi więźniowie ukraińscy, Sejm uchwałił „Ustawę o upamiętnieniu męczeństwa Narodu Polskiego i innych Narodów w Oświęcimiu”. Podczas okupacji Jaworzno było filią Oświęcimia.

Zjazd ofiar z Jaworzna odbył się w lipcu ubiegłego roku w Górowie Ilowickim w województwie olsztyńskim. Planowano mszę połową przy brzożowym krzyżu. W nocy w mieście pojawiły się napisy: „Ukraińcy na Ukrainę”, „UPA do domu”. Brzożowy krzyż spalili nieznani sprawcy, msza odbyła się przy jego szczątkach.

Bartłomiej Leśniewski

Fot. Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Obóz w Jaworznie był w czasie wojny filią obozu Auschwitz Birkenau. Po wojnie wzięto tu 3800 Ukraińców

sał: „Ukraińcy w świadomy sposób sabotują zarządzenia wydane przez kierownictwo obozu. Mimo że otrzymują wyżywienie przewidziane normami, tj. 2400 kalorii dziennie, niejednokrotnie jedzą nie myte, surowe ziemniaki, buraki i marchew, w które zaopatrują się pracując przy rozładowywaniu wagonów. Braki białizny, butów i nawet ubrań połączone z wrodzonym niechlujstwem mogą spowodować wybuch chorób epidemicznych. Baraki UPA są nieco przeludnione, ponadto odczuwa się brak słomy. Jako jeden z czynników sprzyjających powstaniu epidemii tyfusu można podkreślić nie-

Karmiłam mlekiem, koleżanki z baraku dokarmiły mnie ze swych głodowych racji. Dziecko przeżyło. To mój ukochany syn.

– Wojna jeszcze na dobre się nie skończyła – twierdzi Łemek, Jan Paszko – a po wsi chodziło UPA. Walili w drzwi karabinami, brali jedzenie, buty. Jak mogłem nie dać, kiedy oni mieli broń? Później upowcy często przebierali się za wojsko polskie, zaś polscy żołnierze za banderowców. Sprawdzali, co człowiek myśli. Przebrane UPA pytało: „są tu bandy?” Przebrani Polacy pytali: „kręcą się tu Polaczki?”. Człowiek nie wiedział, co

Тү менө мнги борбодла

Фотонабір, технічна обробка ред. «Наше слово», 00-511 Wa-wa, ul. Nowogrodzka 15

